

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Q. SEPTIMII|| FLORENTIS|| TERTVLLIANI||
CARTHAGINIENSIS|| PRESBYTERI, OPERA|| QVÆ
HACTENVS REPERIRI|| POTVERVNT OMNIA:||**

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Antverpiae, 1584

Aduersus Marcionem Lib. quinque.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73633](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73633)

Q. SEPTIMIÏ FLOREN-
TIS TERTULLIANI CARTHAGINIENSIS
PRESBYTERI ADVERSUS MARCIONEM
Liber Primus, De vnico Deo.

CAP. I.
Gen. 3.

MPIETAS² profunda mali, mens inuida vitæ,
Seductos homines spe postquam cepit inani,
Nudauit; suadendo, nefas, sibi credere falsum.
Non impunè quidem; facti nam protinus ille
Ut reus, & tanti sceleris temerarius auctor
Accepit maledicta merens. Sic post ea demens
Amplius aggressus, desperatissimus hostis,

Infudit mentes hominum caligine mersas;
Oblitos Dominum, docuit spem linquere certam,
Idola vana sequi, turbam sibi fingere diuùm;
Sortes, auguria, stellarum nomina falsa;
Nascentum geneses constringere; posse videre
Extorum inspicis, resque expectare futuras;
Terribilis magicæ⁵ refugarum⁶ audacia ductos;
Confectam molem mirantes, spernere vitam,
Impulit i^o præceps, scelerata infania mersos,
Sanguine gaudentes, homicidia sua minari;
Corpore in alterius tunc carnis vulnus amare,
Ardentes etiam, calida dulcedine captos,
Fœdera naturæ transcendere, corpora munda
Complexu infando sexum maculare virilem;
Fœmicos vsus vulgi⁷ contamine mixtos
Illicitos, castosque sinus, generique dicatos,
In coitum obscenum pro luxu suafit haberi.
Talia, præterito grassatus tempore, gessit
Per latebras animæ,⁸ seps manante veneno.
Non quia culparent homines, nam sponte secuti;
Ille dolo suafit, homo libertate peregit.

CAP. II.

[⁹ Hæc dum continuò per secula perfidus halat,
Consiliùmque suum seductis cordibus infert;
Sperans (heu) scelerisque viam, se stultus habere,
Ignarus qualis maneat sententia facti.
Turba Prophetarum tectis sapientia verbis
¹⁰ Spiritu deque Dei præfaga voce loquentum
Publicè non audens Dominum maledicere nudè,
Secreto ingenio sperans se posse latère;
Tandem lux animæ carnis captiua tenetur,
Desperatorum certat spes fortior hoste.
Ipse figurator, renouator corporis ipse,
Gloria vera patris, Dei filius, vnicus auctor,
Iudex & Dominus venit, rex inclitus orbis,
Oppressis veniam dare promptus, soluere vincos.
Cuius amicitia auxilio, patientia pœna,

Et

TERTULLIANI
Cum Annotationibus
PAMELII
A. V.
16.

A
 11 Et Deus & renouatus homo miscetur in vnum.
 Virgo sancta parit, patefit noua ianua vitæ;
 Dicta Prophetarum factis impleta probantur;
 Tempa sacerdotes linquunt; stellæ quoque ductu
 Mirantur Dominum, tantum secernere partum.
 In vinum vertuntur aquæ, memorabile visû;
 Lumina redduntur cæcis, iusque trementes
 Demones expulsi clamant, Christumque fatentur.
 Omnia sanantur verbo iam tabida membra,
 Iam graditur claudus, surdus spem protinus audit,
 Dat dexteram mancus, loquitur magnalia mutus;
 Fit mare tranquillum iussu, ventique quiescunt.
 Omnia cognoscunt Dominum; confunditur hostis,
 Iamque triumphatus, ferus armis paret iniquis.

Luc. 2.

Matth. 2.

Ioan. 2.

Matth. 4.

Matth. 8.

CAP. III.

B
 12 Omnia quum reuocata videt, quæ ceperat ipse
 Cladis in interitum, 13 mesam iam surgere carnem,
 In cælos hominem deuicta morte leuari,
 Signari populos, effuso pignore sancto,
 Mirandæ virtutis opus, inuisaque facta;
 Audit & extremas flammaram in gurgite pœnas
 A Domino sibi perpetuas, tenebraque paratas,
 (Irreuocata Dei sententia) nudus, inermis,
 Damnatu, victus, periturus morte perenni,
 Iam reus, & nullam veniam se certus habere;
 Protinus 14 extremum nefas ausus, spargere passim
 Auribus horrendum verbum, neque voce loquendum.
 Abiectos à plebe Dei, sine luce vagantes,
 Inuentos sine mente viros, terrena sequentes,
 Aggressus prauis prauos docet esse magistros.

15 Prædicat his duos esse patres, diuisaque regna.

CAP. III.

Esse mali causam Dominum, qui condidit orbem,

Quique figurauit carnem spiramine viuam,

Quique dedit legem, & vatum qui voce locutus;

Hunc negat esse bonum, iustum tamen esse factur.

Crudelem, durum, belli cui sæua voluptas,

Iudicio horrendum, precibus mansuescere nullis.

Esse alium suadens, nulli qui cognitus vquam,

Qui non est vsquam, falsum sine nomine numen.

Constituens nihil, & nulla præcepta locutus;

Hunc ait esse bonum, nullum qui iudicat, æquè

Sed spargit cunctis vitam, non inuidet vlli.

Iudicium negat esse reis, dulcique cruentum

Circumfert miseris mixtum cum melle venenum.

Surgere posse negat carnem, cui causæ ruinæ

Ipsè fuit, quam contemptam spoliavit iniquè,

Propterea maledictus habet sine fine dolorem;

Hostis huic semper, vario quia vulnere vitam

Nititur excutere, & de qua ruit ipse, salutem.

Inque hoc & Christum terris venisse repentè,

Sed nulla socium carnis compagine factum,

Spiritus at forma, & fictum sub imagine corpus,

Fallere vult homines, quod non est, esse videri.

16 Hoc decet ergo Deum, caligine ludere suos,

Mentiri (nefas) aut hominem se dicere falso?

Porratur, graditur, vestitur, ritè quiescit,

Tractatur, patitur, suspenditur, & sepelitur;

Gen. 3.

CAP. VI.

Matth. 27.

Omnia sunt hominis, quæ sancto in corpore versans
 A patre vero Deo missus, qui cuncta creauit,
 Perfecit propriè; sua, non aliena requirens.
 Cognitus ipso opere, populis sperantibus olim,
 Perque Prophetarum vocem notissimus orbi;
 Et nunc errantem manifesto in limine mortis
 Ignotum Dominum querunt, notumque relinquunt.
 (Quorum falsa fides, falsus Deus¹⁷ irrita merces,
 Falsa resurrectio, mortis deuictio falsa,
 Martyria & vacua, & Christi quoque nomen inane.)
 Quæ magicæ nebulae similem venisse docentes,
 Mendacem facti detestantes esse fatentur;
 Nequidquam passum, populum sine crimine fictum.
 Sic vos, Deus, hi Domino referuntur honores?
 Heu miserè, gratis ingrata morte perempti,
 Qui cæco duce præcipites in fossa ruitis;
 Et velut in somnis thesauri munere diues
 Exultat, manibusque tenet, spe lusus inani,
 Decepti, vacuam speratis muneris vmbra.

[¹⁸ Ah tabidi, rictus, funestave præda draconis,
 Speratis pro pace truces homicidia blanda:
 Audetis culpæ Deum, qui tanta creauit;
 In cuius terris, nimia pietate profusa,
 Immemores, largè laudatis dona ruentes?
 Ipsum factorem reprobat, facta probantes,
 Artificem mundi, cuiusve opus estis & ipsi?
 Qui vobis magnos paruis donauit honores,
 Proseuit fruges, animalia cuncta subegit,
 Tempora qui certis fecundat mensibus anni,
 Dulcores, potus varios, pingues & odores,
 Iucundos flores, nemorumque vmbacula grata,
 Mirificos tribuit succos pubentibus herbis,
 Fomes & fluuios diffundit dulcibus vndis,
 Sideribus cælum, totumque illuminat orbem,
 Imminus solus Dominus, iustusque, bonusque,
 Cognitus ex opere, aspectu non cognitus vlli.
 Quem stultæ, quamuis gentes errore¹⁹ copertæ,
 Florentes opibus, alieno nomine laudent,
 Factoremque tamen gnari culpæ verentur.
 Nec quisquam tantum, nisi vos, noua porta gehennæ,
 Ingrati eligitis Dominum maledicere vestrum.
 Hæc vobis per Marcionem²⁰ Cerdone magistro,
 Terribilis refuga adtribuit fera munera mortis.
 Nec venit in mentem, quod vos à nomine Christi
 Seductos, ad Marcionis tulit infima nomen.
 Dicite, de multis quid vobis displicet vnum?
 Quidve Deus fecit, quod non sit laude vehendum?
 Aut illud: quod vos nimium patientia larga
 Indignos, dulcem permittit cernere lucem?
 Qui legitis vera, & concisa ea falsa docetis,
 Quæ sunt postque futura, prius hæc facta probatis.
 Aut incredibile, quid differt credere vestrum?
 [²¹ Nec mirum si vos versutus cepit inermes,
 Persuadens duos esse patres, damnatus ab vno,
 Esse Deos, qui principio seduxerat omnes.
 Post ea multiplici manantem vulnere pestem

1. Cor. 15.

CAP. VI.

CAP. VII.

TERTULLIANI
 Cum Annotationibus
 PAMELII
 A. V.
 16.

Distribuit

A Distribuit multis; & inemendabile crimen.
 22 Infandos omni magicæ dementia plenos
 Peruasit, sese virtutem dicere summam.
 Fingere cum meretrice, nefas peragrarè, volare.
 23 Namque Valentino Deus est insanus, & æuo
 Triginta tribuit cœlos, patrè que Profundum;
 24 Bis docuit tingui, transduco corpore flamma.
 25 Tantos esse Deos Basiliden credere iussit,
 Quantos & dies annus habet; tot denique mundos.
 26 Marcus per numeros argumentatus acutè,
 Tradidit in magicæ formam violare pudicam,
 Offerri calicem, precibusque in sanguine veri.
 27 Hebioni Christum suavit de femine natum,
 Et circumcidi docuit, legique vacare,
 Fontibus amissis elementa resumere legis.
 Extremum facinus verbis extendere nolo,
 Aut omnes causas, aut nomina dicere cuncta.
 Est per pauca satis crudelia multa notare,
 Infandosque homines atque organa sæua draconis,
 Per quos nunc tantum sceleris sine teste locuti,
 Semper factorem mundi culpæ laborant.
 [28 Sed reuocate pedem sæui latronis ab antro,
 Dum spatium datur, & patiens pietate perennis
 Facta per errorem miseris Deus omnia donat.
 Credite verò patri vero, qui condidit orbem;
 Verum qui Dominum misit renouare ruinam
 Imparibus legi, peccati in gurgite mersis,
 Per vates olim promissam afferre salutem.
 Qui mandata dedit, hic & peccata remittit.
 Exigit hic aliquid meritò, quia credidit antè,
 Aut donat largè Dominus, quasi debita Teruis.
 Denique conuulsos populos pœnâ que merentes
 29 Deleto elogio cunctos iubet ipse lauari.
 [30 Ergo totus homo credit, totusque lauatur.
 Abstinet aut patitur pro nomine vulnè verè,
 Verus surgit homo, verè mors victa filebit;
 Sed non pars hominis anima, sua parte relicta,
 31 Percipiet palmam, socia quam carne laborans
 In stadio luctata, simul coniuncta meretur.
 Grande nefas, portare duos per vincula pondus,
 Quorum sit locuples vnus, atque alter egenus,
 Et miserum sperni, foelici præmia reddi.
 Non facit hoc iustus, mercedis redditor æquus.
 Et bonus, & diues, quem credimus omnia posse,
 Suauis in ingratos, miserendi plena voluntas,
 Quin potius, cui maior inest mortalis egestas,
 Possit vt æquari, socio prælatus, id vltro
 Quicquid eget, tribuet locuples, sic credere iussum.
 Nec velle illicitè Dominum culpæ docendo
 Suscitet, aut quem animam tamquam sit passa ruinam,
 Liberet à morte, & viuenti facta maneret
 Copia de solo merito, quia fortiter egit.
 Et caro, communem semper sortita laborem,
 Linqatur terræ, mortis sit præda perennis.
 Ergo hominis anima placuit Deo, fortibus actis?
 Nullo sola modo potuit sine carne placere.

CAP. VIII.

CAP. IX.

Vincta tulit, pœnas, caro membris vincula gessit,
 Contempsit mortem, sed carnem morte reliquit.
 Illa dolens genuit, hæc vita à vulnere cæsa est.
 Illa petit requiem; hæc ferro in pulvere fusa,
 Piscibus, alitibus, tabo, cinerique relicta est.
 Frangitur infelix laniata, sparsa liquefcit,
 Surgere non meruit: quid enim committere sola
 Exanimis potuit: quæ sic caussa inuida vitæ
 Impedit, aut prohibet Dei dona capeffere carnem;
 Cùmque sua focia coniunctam viuere semper?
 Cernere quid fuerit conuersa in puluere quondam,
 Post meritos renouat, ferat Deo laudis honores;
 Non ignara sui, fragilis, mortalis, & ægra,
 Certo possit quid viuuda virtus,
 Qui bonus atque potens vitam non inuidet vlli.
 Hæc captiua fuit mortis, hæc vinceta peribit,
 Quam Dominus mira sapientia fecit & arte?
 Hanc virtutis sua miranda fuscitat ipse,
 Hanc reuocat dux fortis, & hanc sua gloria vestit.
 Ergo Dei aptauit ars & sapientia corpus,
 Quod cupit, his fieri; deest hoc virtute reduci?
 Causa potest pietati nulla resistere sanctæ;
 Ne maior sit causa mali, quam summa potestas;
 Vt cognoscat homo, iam nunc Dei munere saluus,
 Mortalis quondam, nunc inuolabile & ingens
 Vestitus lumen, viuus cum corpore totus,
 Immensum virtute Deum, pietate perennem,
 Per Christum regem, per quem via lucis aperta est;
 Et iam luce noua, iam dono plenus vtroque,
 Fructibus & viuæ paradisi lætus amœnis
 Laudet in æternum, cœlesti diues in aula.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN
 LIBRVM PRIMVM ADVERSVS MARCIONEM.

1. DE DEO VNICO.] Adieci istud titulo, quod
 breue id sit huius libri argumentum, sicuti etiam primi li-
 bri adu. Marc. supra Tomo præcedenti.

CAP. I.

2. Impietas profunda mali, mens inuida vitæ,
 &c.] Caput hoc inscriptissimum: De prima hominis sedu-
 ctione, ac inde & ad idololatriam per diabolum;
 Eum enim mo. Tertulliano Malum appellat. Castiga-
 uimus verò paulo post. posse videre, pro: videri.

3. Idola vana sequi, &c.] Idolum (Beda teste libro
 de Art. Metrica) media corrupta semper Ecclesiastici, for-
 tassus indulgentes consuetudini vulgi, usurparunt; atque
 adeo est contra fidem vetusta lectionis, quod quidam in
 Prudentio, sedulo, & Aratore loca aliquot ita mutarunt
 vt producat.

4. Nascantum geneses constringere, &c.] Ad-
 uersus Genesiacos, qui nascantum geneses, id est or-
 tus, constringere nituntur ad certos euentus; plures lo-
 cos habes supra.

5. refugarum, &c.] similiter infra cap. 6. Terribilis
 refuga adtribuit fera munera mortis; accipiens refu-
 gam pro transfuga, sicuti etiam Prudentius Peristepha-

nos. Et rursum lib. 2. initio: refugis spirantibus. Et cap.
 4. refugarum immane topœum. Et lib. 5. Quære-
 fuga, & protulit amens.

6. audacia ductos, &c.] Hanc aliter paulo post
 scelerata infania merfos, & ca. sequi. rectis sapientia
 verbis, item: patientia pœna, denique cap. 7. magice
 dementia plenos, ac cap. 9. sua parte relicta, & sa-
 pientia fecit & arte, ac: sua gloria vestit, & frequen-
 tissimè hu libris quinque, corripens Ablatus in 4. qui
 à veteribus produci solent, more Christianorum Peccatorum,
 sicuti tradit Beda lib. de Arte Metrica.

7. contamine, &c.] Eadem voce vitur infra lib. 4.
 cap. 4. plebem contamine plenam, pro re contamina-
 ta, sive spurcia & ignominia.

8. seps manante veneno, &c.] Seps (inquit Epi-
 phan. har. 3. 6.) est reptile quadrupes, stelloni simile, cuius
 morsus detrimentum pro nihilo reputatur; spiritum autem
 in cibum aut potum eiaculari, statim mortem sumentibus
 inducit. Vnde aptissima est comparatio cum serpente diaboli,
 qui per pomum vetri sumptionem, veneno infect hominem.
 Argui ibi: Non quia culparent homines, etc. ad coram
 est illud: culparent, nisi subintelligatur: diabolum. C.A.

TERTULLIANI
 Cum Annotationibus
 PAMELII
 A. V.
 16.

CAP. II.

9. Hæc dum continuò per secula perfidus halat, &c.] *Titulum huic capiti dedimus: De Christo hominis lapsi redemptore. Halat verò hic accipitur, pro halitu inficere & corrumpere. Atqui est hic locus mutilus ad versus illum: Turba Prophetarum, &c. cum sequenti, quasi voluerit dicere Auctor: Quamquam speraret hostis humani generis se sceleris viam perpetuò retenturum apud homines, primum per Prophetarum verba impeditum, & quum nihilominus quod publicè non audebat, secreto pergeret adtentare, venisse Christum redemptorem.*

10. Spiritu deque Dei, &c.] *Non hic modò, sed frequenter postea in libris carminum corripit u. litteram accipit in fine versusum. Tale est illud lib. 2. infra cap. 5. pignusque suo de spiritu fudit, ac: de spiritu vita, & lib. 4. cap. 2. nullus locus ambitu claudit. Quale quid et ab aliis Poëtis Christianis usurpari adnotat Beda. Eiusdem farinae est quod e in fine corripitur in voce: publicè, & i paulo post in illo: Dei filius. Atqui ad phrasin Tertullianicam iam antiquatam pertinet: Dominum maledicere, tum hic, tum infra cap. 6. Item: figurator mox accipitur pro eo qui figuram indidit, sicuti etiam infra cap. 4.*

Quique figurauit carnem spiramine viuam.

& alibi supra.

11. Et Deus & renouatus homo miscetur in vnum, &c.] *Veram de incarnatione Christi & duabus eius naturis diuina & humana sententiam, habes supra Tomo præced. lib. adu. Præxcan cap. 2. 7.*

CAP. III.

12. Omnia quum reuocata videt, quæ ceperat ipse, &c.] *Inscriptionem huic capiti fecimus: De hæreseon asperione per diabolium.*

13. merfam iam surgere carnem, &c.] *stud ad Baptismi ceremonias pertinet, de quibus supra Latus Tom. 3. lib. de Baptis. num. 1. sicuti & illud: signati populos, ad Confirmationis sacramentum, de quo etiam ibidem cap. 8. num. 5. 4. ac lib. de Præscript. aduers. hæres. cap. 40. numer. 2. 43.*

14. extremum nefas ausus, &c.] *peculiare est Tertulliano nefas vltima breui, tum hic, tum in illo, cap. 5. Mentiri (nefas) aut hominem se dicere falsò.*

cui simile est initio cap. sequi, duos esse patres, quale quid de littera s. in fine dictionum correpta adnotauit Beda ex Prudentio, Sedulio, & Fortunato. Atqui mox castigauimus:

Adgressus prauis, prauos docet esse magistros, pro: decet.

CAP. IIII.

15. Prædicat his duos esse patres, diuisaque regna, &c.] *Caput hoc inscripsimus: De hæresibus Marcionis. Pripote istis: Prædicat his duos esse patres, id est, Deos; esse mali causam Dominum; Iudicium negat esse reis; contra que infra est liber: de Iudicio Dei; Surgere posse negat carnem; denique Christum, fictum sub imagine corpus; de quibus omnibus in genere latius supra dictis lib. de Præscript. aduers. hæres. c. 51. her. 17. num. 322. & peculiariter de singulis libris 5. adu. Marc. Atqui paulo post castigauimus: falsum sine nomine numen, pro: nomen.*

CAP. V.

16. Hoc decet ergò Deum, caligine ludere suaos, &c.] *Titulum huic capiti imponimus: Confutatio*

hæreseos de ficto Christi corpore. Quod argumentum tractauit latius supra Auctor lib. de Carne Christi. Hic verò castigauimus: quæ sancto in corpore versans, pro: versis. A patre verò Deo missus, &c. pro eo quod erat: Deo verò, maxime quum & à Tertulliano, & ab aliis Christianis poëtis corripri soleat o. in fine dictionis, etiam adiectiuorum.

17. irrita merces, &c.] *Pertinet hoc ad mercedem operum, de qua supra non semel, in sequentibus adludis ad cap. 15. prioris Epistolæ ad Cor. Atqui illud: in fossa ruitis, rectè interpretatur Fabricius: in defossa, in senas ruites.*

CAP. VI.

18. Ah tabidi rictus, &c.] *Inscriptionem huic capiti fecimus: Aduersus hæresin de Deo malorum auctore, contra quam habes supra lib. 2. adu. Marc. necessarium autem castigauimus carminis, tacidi, maxime quòd illud Draconis epithetum sit.*

19. copertæ.] *Pro: coopertæ, sicuti etiam infra lib. 2. cap. 1. Hæc mucrone coperto, ac lib. 5. cap. 9. Fluctuque fretò que cooperit; qua figuræ etiam in præteritis vitur lib. 3. cap. 4.*

Peccati votum violenta morte cooperuit.

20. Cerdonè magistro, &c.] *De Cerdonis magistri Marcionis hæresibus vide dicti lib. de Præscript. aduers. hæres. cap. 51. her. 16. num. 321.*

CAP. VII.

21. Nec mirum si vos versutus cepit inermes, &c.] *Caput hoc inscripsimus: De aliis hæresibus. Castigauimus verò: Nec mirum, pro: Nimirum. Est autem notatu dignum, quòd hæresin vocet: inemendabile crimen, quippe quum experientia quotidiana id verissimum esse comperimus in eis qui semel heretici fuerint.*

22. Infandos omni magicæ dementia plenos, &c.] *Adludit ad Simonem Magum, de quo, quòd virtutem sese summam dixerit, vide dicti lib. de Præscript. aduers. heret. cap. 46. her. 1. num. 301. simul etiam de Helena eius meretricis lib. de Anima cap. 34. num. 412. De volatu autem eius vide Egesippum, de excidio Hieros. lib. 3. cap. 2. & B. Maximum serm. de SS. Petro & Paulo.*

23. Namque Valentino, &c.] *De hoc vide dictum librum cap. 49. her. 12. num. 315. & integrum librum aduersus Valentianos.*

24. Bis docuit tingui, transducto corpore flamma, &c.] *Intelligit hereticos quosdam, qui bis baptizarent, semel in aqua, semel in igne; quorum tamen alibi nullam mentionem repperi; præterquam quòd Philastrius, quamquam adhuc subobscurè, lib. de hæres. Hermianis & Seleucianis adtribuere videatur, quòd non in aqua, sed in igne baptizarent, prætextu illius Ioannis Baptistæ, Matth. 3. Ille vos baptizabit in spiritu, & igne. Substitimus autem more Tertullianico: tingui, & tingi.*

25. Tantos esse Deos Basiliden credere iussit, &c.] *De hac hæresi Basilidis latè Epiphani. her. 31. ubi Deos 365. quantos & dies annus habet, nominatim enumerat. De eadem etiam aliquid supra diximus dicto lib. de Præscript. adu. hæres. cap. 46. her. 2. num. 304. Peculiarè verò est illud Auctori, quòd addit: tot denique mundos.*

26. Marcus per numeros argumentatus acutè, &c.] *Profus sic castigandum hic Marcus, pro: Marcion; neutrum enim de Marcione scribitur, sed de hæresi Marcionis Græcorum Alphabeto composita, in qua per numeros argumentatus est vsque ad DCCCLXXXVIII. vide ibidem cap. 50. her. 15. num. 319. De præstigijs verò*

magice, quibus utebatur, in oblatione calicis, lib. adu. Valent. cap. 4. num. 32. Atqui facit pro confirmatione sacrificij Christiani etiam istud, quod offerri calicem dicit Auctor.

27. Hebione Christum suavit de semine natum, &c.] De hac heresi Hebionis vide supra lib. de Carne Christi, toto cap. 18. & de eo quod legem proposuerit cum Euangelio, dicto lib. de Præsc. adu. heret. cap. 48. her. II. nu. 313.

CAP. VIII.

28. Sed reuocare pedem, &c.] Titulum huic capiti imposuimus: Reuocatio ab hæresibus ad fidem Christi. Vbi necessario castigauimus: Reuocare, pro: reuocare; &: dum spatium datur, pro: detur. Vsurpatur deinde verò coniunctio vltima breui, dum legitur: Credite verò patri verò & ibi: quia credidit antè, accipitur credere pro conuincere. Vt actur verò corruptum illud: Denique conclusos. Sed emendauimus: pœnamque merentes, pro: merentem, eo quod præcedat: populos.

29. Deleto elogio cunctis iubet ipse lauari, &c.] Accipi hic elogium ab Auctore pro certa alicuius rei institutione adnotauit Fabricius, nec male si retineatur vetus lectio. Delecto elogio: sed quum locis supra citatis Tom. I. Apolog. ca. 2. num. 22. & alibi, quantum memini, semper, in malam partem pro accusationum titulo, hæc vox ab Auctore accipitur, putauimus potius esse legendum:

Deleto elogio, non aliter atque ibidem lib. ad Stephanam, cap. 4. dixit: scilicet elogio, ut adludat ad illud Apostoli Coloss. 2. Delens quod aduersus nos erat choregraphum delicti.

CAP. IX.

30. Ergo totus homo credit, &c.] Inscriptio huic capiti fecimus: De salute & resurrectione non animæ modò, sed & carnis; quod ipsum latius tractauit supra lib. de Resurrectione carnis, cap. 14. 15. 16. & 17. contra hæresin Marcionis, qui sicuti habetur sepelitus lib. de Præscript. aduers. her. cap. 51. her. 16. num. 321. & her. 17. num. 322. Resurrectionem animæ tantummodò probabat, carnis negabat. Est verò etiam illud Tertullianicum: patitur pro nomine. Atqui castigauimus: mors victa silebit, pro: mors vita.

31. Percipiet palmam, &c.] Facit istud ad confirmandam mercedem pro meritis operum bonorum, sicuti & illud: premia reddi, ac mercedis redditor æquus, &: de solo merito, denique: Post meritis, &: honores. Atqui corrupti videntur illi versus:

Nec velle illicite Dominum culpæ docendo,
Suscitet, aut quem animam tamquam sit pallâ
ruinam, &c.

Item & ille:

Cernere quid fuerit conuerfa in puluere quondam.

vbi videtur locus mutilus.

ARGVMENTVM LIBRI SECVNDI ADVERSVS
MARCIONEM, ETIAM IPSIVS AVCTORIS.

INDE sequens, coniuncta docet myſteria Legis,
In' que noſto Deus quæ fœdere tradidit vnus.
Porro his verbis ſatis obſcuris indicat Auctor ſcriptum eſſe hunc librum, DE

CONSONANTIA VETERIS ET NOVÆ LEGIS, quod adeo recens Titulo adiecimus. Prout etiam caſtigauimus: Deus, pro: Diuus, tum quòd non ſemel his libris producat priorem ſyllabam dictionis Deus, tum quòd non ſoleant Veteres aliquos Diuos vocare; tum denique quòd ad inſtitutum faciat Deus vnus contra plures Marcionis Deos.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRES-
BYTERI ADVERSVS MARCIONEM LIBER SE-
cundus, De concordia veteris & nouæ Legis.

CAP. I.

OSTQVAM fracta fides refugis ſpirantibus hoſtis,
Et glomerata dolis, emerſit peſtis operta
Sponte ſua; mendax contempto num. e ſenſus
Confixit plagas, fallaci tramite pallens
Sanctorum dictis ſua miſcuit impia verba,
In' que bonum ſemen lolium miſerabile ſeuit.

Indè volens omnem cauſam conſtare ruinæ,
Scilicet vt ſua facta Deo ſubſignet iniqua

Ocius,

A
 Ocius, & possit suos infligere pœnis;
 Veris falsa tegens, & lenibus aspera vertens;
 Et roseis fertis hastæ mucrone coperto,
 Improvisè necans incautos morte suprema.
 Supremum nefas, intantum dementia merfos
 Abruptos homines, numen sine sine tremendum
 Diuidere in partes; Christi sublimia facta,
 Falsâ laude sequi, culpæque gesta priora;
 * Innumerata Dei miracula, visâ nec unquam,
 Antè nec audita, contentâque corde nec villo.
 Tam temerè scelus illicitum componere verbis,
 Aduersum sese duo testamenta sonare,
 Contra Prophetarum, Domini committere verba;
 Dissimili longè sententia velle probare,
 Omnem Legis & infamem deducere causam;
 Sanctorumque patrum vitam reprobare priorem,
 Quos in amicitiam adlexit Deus, ad sua dona.
 Accipitur sine principio pro parte minori,
 Quattuor ex vno quum sint, ex quattuor vnum,
 His tamen vna placet, reprobat tres denique partes.
 Auctorémque sui Paulum per multa capessunt;
 Necnon ex ipso furiebat in extima verba;
 Omnia quæ veteri de fœdere cunque locutus
 Dura videntur eis; merito quia corde grauatis
 Pondus Apostolicum, fulgentis gratia verbi,
 Lumina præducit menti, neque cernere possunt;
 Spiritu lata putant hebetes, animalia digna.
 [Sed vos, qui nondum penitus, duce nomine falso,
 Mente ipsâ reprobî, penetrastis ad intima mortis;
 Discite * de fonte fluuium manare perennem,
 Qui nutrit lignum, bisseos gratia fructus,
 Exit & in terram, ventôsq; in quattuor orbis,
 Tot fluit in partes fontis color & sapor vnus.
 Sic & Apostolico decurrit Ecclesia verbo,
 Ex vtero Christi, patris omnis gloria plena,
 Sordes diluere, & fata mortua viuificare.
 Quattuor in numero diffusum in gentibus vnum
 Electâque fide susceptum, doctor opimus
 Tradit Euangelium Paulus sine crimine mundum;
 Abque hoc & Galatas vetuit discedere sanctos,
 Quos falsi fratres se circumcidere suos,
 Atque elementa sequi, noua libertate relicta,
 Vmbra futurorum veteri seruire docebant.
 Has habuit Galatis causas conscribere Paulus;
 Non vt Euangelij partem pro corpore toto
 Exciperent modicam, maiori parte relicta.
 Atque ad eò non verba libri, sed missus in orbem
 Ipse Christus, Euangelium est, si cernere vultis,
 A patre qui venit, solus bona nuntia portans
 Testificata priùs; cuius ingens gloria complet,
 Ostendens opere, quantus sit conditor orbis.
 Cuius facta, simul dictis coniuncta, fideles
 Illi Matthæus, Marcus, Lucâsque, Ioannes,
 Conscripsere, mera, non extera verba locuri,
 Spiritu sancta Dei, tanto præsentem magistro.
 [Hic agnus Paschæ suspenditur hostia ligno;

2 Cor. 2.

CAP. II.

Psalm. 18.

Gal. 1.
 Gal. 2.
 Gal. 4.

Col. 2. 11.

1. Cor. 5.

Hunc Paulus phasc, conscribens decreta Corintho,
Occisum tradit, vitamque, Deumque futurum
Promissum, patribus quos ille taurat ante.
Cernite quid virtus, quid Paschæ possit imago,
Sic verum quid sit poteritis Pascha videre.

Gen. 22.

Ne fidus pater, & vates, cui pignus & haeres
Carus erat, quem fortè Deus donauerat illi,
Hunc Deo mactaret, merito tentatus amore;
Supplicium magnum, sanctus pro sanguine sanguis
Cornexus capite spinis ostenditur agnus,

Exod. 12.

Hostia sancta Deo. Cuius de morte piati
Esset vt in signum & vastata pignora gentis,
Sanguine signantur postes, & limina multa,
Immane auxilium, caro testis creditur esca.

Ios. 5.

Iesus transgressus Iordan, terraque potitus,
Lege dedit Pascham, gaudens atque immolat agnum.
Et reliqui magni reges, sanctique Prophetae,
Non ignorantes certæ promissa salutis,
Ingentemque, metu pleni, transcendere legem,
Venturam summæ virtutis imagine molem,

Inspecta è speculo celebrarunt ordine Pascham.

Denique si celeri primordia mente recurras,

Inuenies funesta nimis, post impia verba.

Credulus, heu, facile nudatus tegmine vitæ,

Pellibus vt tegetetur homo, suspenditur agnus,

Aut peccata necat, aut sanguine funera delet,

Aut cooperit nudos, fouet aut suo vellere vulnus.

Non pecoris sanguis humano sanguine pluris?

Vt pro peccatis oblatum dirimat iram,

Aut multa plebis, veluti si carior agnus.

Auxilium immane, tantæ tutela salutis,

Oblatum potuit pretium satis esse salutis?

At Deus omnipotens, cæli terraque creator

Immensus, viuus, perfectus, luce perennis,

His non placatur, peccidum neque sanguine gaudet.

Decremet, vt veniam vel peccati expiet vnus;

Nequaquam Domini sapiens maculata figura,

Tam vili pretio, caro foeda parauit honores;

Sed spes & promissa fides mortalibus olim,

Hæc operata tulit, magnæ rationis imago,

Præmeditata patris, nimia pietate parata

Verurum Christum terris, hominemque futurum.

Ios. 1.

Quem visum Ioannes baptismi primus apertor,

Et vatum socius, necnon & Apostolus ingens,

Præcursor missus certus, testisque fidelis,

Augustus vita, sublimi laude notatus,

Olim Pascha Dei, verum quærentibus agnum,

Ostendit tandem venisse, placula facti

Qui delicta suo multorum sanguine soluat,

Pro reprobis probus, & carus, pro vilibus vnus

Corpore homo, vitæque Deus, mactatus vt agnus,

Acciperet nos, & nobis se effunderet ipsum.

Sic placuit Domino, mortem spoliare superbam,

Sic poterit miserandus homo sperare salutem.

Hunc Pascham Paulus mactatum prædicat agnum;

1. Cor. 5.

Nec

TERTULLIANI
Cum Annotationibus
PAMELLII
A. V.
16.

A Nec species Domini pecoris sublimis inertis
 Confimilis patitur, quapropter dicitur agnus;
 Sed quia lanities renouata hæc corpora vestit,
 Dat tegimen multis, vniquam nec deficit ipse.
 [8 Sic Dominus virtute patris, quos morte redemit,
 Exutos sua luce tegit, quæ semper in illo est.
 Ergò Pastor ouem qui perdidit, ipse requirit.
 Is robur spinasque vna calcare paratus,
 Aut rabiem superare lupi, pecudumque potiri,
 Eripere fortis, contemptis dentibus vltro
 Obiectat sese Leo, pelle obiectus ouili,
 Decipiens habitu, rapturus sanguine fauces.
 Adam vi captum sic quærit Christus vbiq̃,
 Ipse viam gradiens, qua mors operata ruinam est,
 Omnia perlustrans veterum monumenta virorum,
 Singula perspicens, exemplis omnibus vnus,
 Ex vtero incipiens inimicam expellere mortem,
 Conceptæ simul in gremio cum semine carnis
 Ætates omnes tacita sapientia lustrans,
 Debita suscipiens, cunctos mundare paratus,
 Reddere factori multos, quos sparserat vnus.
 Et quia terribilis puteo demersus iniquo
 Vir cecidit, suavit virgo subducta dracone;
 Consilio placuit, tegmen cœleste reliquit;
 Arguit hos lignum nudos, mors atra coëgit.
 Ex eadem massa simili ratione refecta
 Iam renouata, redit flos carnis, & hospita pacis
 Virgine desponsa caro, non ex semine nato
 Artifici coniuncta suo, sine debito mortis
 Angelus hæc mandata patris, per sidera defert
 Lucida, vt angelica credantur nuncia fagna
 Virginis vt virgo, carnis caro debita soluat.
 Talibus ingressus sequitur vestigia mortis
 Paruulus immanis, senior puer, & iuuenis vir,
 Post vbi iusta viri completa est roboris ætas,
 Paulatim solitus socia deperdere vita,
 In fœdas etiam rugas, & inertia membra
 Mutari specie vacuatis sanguine venis
 Constitit, haud habitum passus veterascere carnis,
 Quæve manum extendit temerè contingere lignum.
 9 Quæ die, quove loco cecidit clarissimus Adam,
 Hac eadem redeunte die voluentibus annis
 In stadio igni, fortis congressus athleta;
 Extenditque manus, penam & pro laude secutus
 Deicit mortem, quia mortem sponte reliquit.
 Exiit exuias carnis, & debita mortis;
 Serpentis spoliū, deuicto principe mundi
 Adfixit ligno, refugarum immane tropæum.
 In cuius signum Moles suspenderit anguem,
 Et quotquot fuerant multis serpentibus icti,
 Aspicerent ipsum fictum fixumque draconem.
 Post vbi secretas inferni venit ad vndas,
 Atque suum victor captiuum luce retexit,
 Astanti iussimque patris virtute peregit,
 10 Spontè suum corpus quod liquerat, ipse recepit.
 Causa hæc mortis erat, eadem via facta salutis;

CAP. III.

LUC. 15.

Gen. 3.

LUC. 1.

Num. 21.

Nuncius Æle doli, sed pacis nunciis iste;
 Sponsa virum necuit, genuit sed sponsa leonem.
 Virgo vtro nocuit, sed vir de virgine vicit.
 Cuius in exemplum sopito corpore fomno,
 Sumitur ex latere mulier, quæ costa mariti;
 Quam carnem de carne sua, de quæ ossibus ossa,
 Euigilans dixit, præfaga mente locutus.
 Mira fides, meritò Paulus certissimus Auctor
 Christum de cælis Adam docet esse secundum.
 Veritas ipsa suis exemplis vsa refulget.
 Nec cupit ex alieno acres ostendere gressus;
 Pauperis hoc opus est, propriæ virtutis egeni;
 Hæc Paulus docuit magnus mysteria docta,
¹¹ Scilicet in Christo esse decus, tuum Ecclesia cernens
 Huius de latere, ligno pendentis in alto
 Corporis exanimi sanguis manauit & humor.
 Fœmina sanguis erat, aquæ erant noua dona lauacri,
 Hæc populi vera est viuientis Ecclesia mater,
 De Christi noua carne caro, de quæ ossibus ossum.
¹² Golgotha locus est, capitis caluaria quondam;
 Lingua paterna prior sic illum nomine dixit,
 Hic medium terræ est, hic est victoria signum.
 Os magnum hic veteres nostri docuere repertum,
 Hic hominem primum suscepimus esse sepultum,
 Hic patitur Christus, pio sanguine terra madescit,
 Puluis Adæ vt possit veteris cum sanguine Christi
 Commixtus, stillantis aquæ virtute leuari.
 Hæc ovis est vna, quam se per Sabbatha viuam
 Inferni è puteo statuit subducere pastor.
 Propterea cunctæ carnis præmortua membra
 Curabat Sabbathis; aut cæci à germine nati
 Lumina, quæ nondum dederat, cernendo peregit;
¹³ Aut hominem totum exanimen, per Sabbatha viuum,
 De quæ sepultura præfenti plebe vocauit;
 Ipse noui factor, veteris bonus ipse rector,
 Aut quæ defuerunt supplens, aut per dita reddens.
 Hæc in eunte die sancto, sperantibus in se
 Facturus plenè pro pacto, posse docebat.
 [¹⁴ Quid? Caro si moritur, nec spes datur vlla salutis;
 Quas habuit causas, hominem se fingere Christus,
 Et medicare homines, aut curam carnis habere?
 Corruptela potens liquefactum soluere corpus;
 Non poterit virtus Domini reuocare solutum?
 Credunt interitu qui non sua corpora solui,
 Non credunt Domino, sua qui vult merfa leuare,
 Aut nolle præstare bonum, neque posse potentem
 Dicunt, ignari quanto de crimine lætent,
 Infirmas ausi causas præponere morti.
 In grano latet arbor, & hoc nisi terra sepultum
 Putrescat, non dat decoratos arbore fructus.
 Iam liquida stringentur aquæ; stridente rigore
¹⁵ Soluerit inducto molli spirante tepore.
 Viticulae in gracili late, ingens corpore botrus,
 Si quæras, non est; quum vult Deus, esse videtur.
 Arboribus folia, spinis rosa, germina campis

Gen. 2.

1. Cor. 15.

Ioan. 19.

Matth. 27.

Matth. 12.

Ioan. 5.

Ioan. 9.

Ioan. 11.

C A P V.

Ioan. 12.

A Mortua deficiunt, & rursus uiua resurgunt.
 Hæc homini Deus ante oculos reuocata reformat,
 Propter quem locuples, primus largè omnia fecit.
 Omnia nuda cadunt, suo corpore singula vestit.
 Cur hominem solum, cui tantos fudit honores,
 Non tantum reuocet sibi, quem super omnia fecit?
 16 Ergo caro & sanguis Dei regno digna negatur,
 Tamquam sit Paulus propriè dē carne locutus.
 Ille quidem magna docuit, sed inania corda
 Carnali sermone putent; nam pristina facta
 Sanguinis & carnis voluit sub nomine dicta,
 Cœlestis magni memoratus verba magistri;
 Qui per aquam de se genitis sui nomen honoris
 Donauit, pignusque suo de spiritu fudit,
 Vt cuius fuerant homines virtute redempti,
 Huius & acciperent, renouati nomen honoris.
 Ergo quia populis nondum suo fonte renatis,
 Sordibus antiquis tectis, & debito mortis
 Ex veteri causa regnum cœleste negauit,
 Dicens: humanum rursus debere nasci;
 B Quod natum est de carne, caro est, de spiritu vita;
 Radicis veteris noua germina gloria mutans
 Ablutum corpus iam non de carne vocari;
 Hoc sequitur Paulus, sic est de carne locutus.
 17 Denique dixit: Oportere superindui vestem,
 Hunc habitum fragilem, mortalem contegit formam.
 Non aliud corpus dari, sed prius illud inermem
 Vndique regno Dei lato circumdari totum;
 Momento aspectus oculi mutabitur, inquit.
 Vt rufa: cera: facies dispanditur herba,
 Et mutat proprium candenti sole colorem;
 Sic eadem caro fulgenti de gloria sumens,
 Gaudebit, semper gaudens, & morte carebit,
 Deuictum clamans crudelem corporis hostem,
 Glutitam mortem, fortis victoria Christus,
 Ingentes Deo summa ferens ad sidera laudes.

1. Cor. 15.

Ioann. 3.

2. Cor. 5.

Ibidem.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN
 LIBRVM SECVNDVM ADVERSVS MARCIONEM.

CAP. I.

1. Postquam fracta fides refugis spirantibus ho-
 stis, &c.] *Caput hoc inscripsimus: De hæresibus Mar-
 cionis, & maxime qua dixit:*
 Aduersum sese duo testamenta sonare,
 qua quatuor tres Euangeliorum partes reproba-
 bat, vnico Luca retento. *Emendauimus vero: emerfit
 pellis operta, pro: peccatis, quod vitio typographico vide-
 batur irrepressisse, sicuti etiam paulopost:*
 Improuisè necans incautos morte suprema,
 pro: Improuisa negans. *Atqui pertinet ad phrasin Ter-
 tullianicam illud: vt sua facta Deo consignet iniqua,
 & :suafos, pro: persusos, infigere pœnis, & paulopost:
 Domini committere verba.*
 2. Innumerata Dei miracula, visa nec vnquam,
 &c.] *si versui conuinximus:*

Antè nec audita, contentaque corde nec villo,
 & postpositum illum:
 Tam temerè scelus illicitum componere verbis;
 eo quod illic adludat ad illud Isai. 64. & 1. Cor. 2. *Quod
 oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascen-
 dit, quo fit vt etiam castigauerimus: contentaque, pro:
 contemptaque: Sicuti etiam paulopost: quia corde
 grauatis, pro: grauati. Porro etiam ibi mendum subesse
 videtur:*
 Spiritu lata putant hebetes, animalia digna;
 aut locus mutilus, cui absque MS. cod. mederi non licuit.

CAP. II.

3. Sed vos, qui nondum penitus, duce nomine
 falso, &c.] *Titulum huic capiti dedimus: De quatuor
 Euangeliiis à Paulo & Ecclesia receptis. Atqui: no-
 mine falso, intelligit nomen Marcionitarum.*

4. de fonte fluuium manare perennem, &c.] Sollemne est (Beata teste) Poetis Christianis, ut e in fine producant, duabus in dictionibus altera consonantibus sequentibus, sicuti exempli gratia, cum hic Auctori, & non semel postmodum, sicuti Iuueno l. 4. Aspicite scribas, et Prudentio Catho. eade suppeda. Adludit autem ad bissonos Apostolos, quorum sonus exiuit in omnem terram & in ventos quatuor orbis, id est in fines orbis terrarum, sicuti legitur Psal. 18. Atqui emendauimus: Sordes diluere, pro: Sordidè (ubi nouè accipit: fata mortua, pro mortuis hominibus) & mox: Electaque fide, pro: Electoque.

CAP. III.

5. Hic agnus Paschæ suspenditur hostia ligno, &c.] Inscriptionem huic capiti imposuimus: De Pascha veteri, Christi figura. Adludit verò ad illud 1. Cor. 5. Pascha nostrum immolatus est Christus, & illud: vitamque Deumque iustitiam, refertur ad id quod sequitur: Promissum; ubi sequitur vox antiqua: ille & aueruat, & mox Poetico more producta in penultima vox: poteritis.

6. ne fidus pater, & vates, &c.] Abrahamum intellegit, qui Gen. 22. pro Isaac eius filio ad immolandum Connexus capite spinis ostenditur agnus, sicuti in eo quod sequitur.

-Cuius de morte piati

Esset in signum, ad Exod. ca. 12. ubi sanguine agni Paschalis iubentur signari postes & limina multa, pro quo malim legere: muta, sed nihil immutavi. Quibus adiuicit & Pascham celebratam, Ios. 5. Castigauimus autem paulopost: aut sanguine funera delet, pro: dolet.

7. fouet aut suo vellere vulnus, &c.] Hic per licentiam Poeticam corripitur o littera in fine dictionis suo, sicuti etiam frequenter postea in hisce libris; de aliis Christianis Poetis id ipsum vide apud Bedam. Emendauimus etiam: vt pro peccatis, pro: Aut, ut id quod præcedit: Nò pecoris, sicut interrogatio, & accipitur more Tertulliano: Non, pro: Nonne. Porro agnum Christum probat etiam ex Euangelio Ioan. 1.

CAP. IIII.

8. Sic Dominus virtute patris, &c.] Caput hoc inscripsimus: De cõparatione primi parentis Adam, & secundi Christi. Est verò Tertullianicum: pecudumq; potiri, & eripere fortis, sic enim legitur e in fine producta, pro eo quod erat: Eriperet; item: virgo subducta dracone; item non multo post: sine debito mortis; sicuti enim castigauimus pro: debita, sicuti etiam: vestigia mortis, pro: mortem. Rursus verò ad stilum Auctoris peruenit: manum extendit, & c. contingere lignum.

9. Quæ die, quòve loco cecidit clarissimus Adà, &c.] Sic emendauimus pro: carissimus. Atqui quod hic dicit, & mox clarius: petit hu verbis:

Golgotha locus est, capitis caluaria quondam,

Os magnum hic veteres nostri docuere reperitum,

Hic hominem primum suscepimus esse sepulchrum, &c.

habes etiam apud B. Cyprianum tract. de Resurr. Christi; ubi vide similes veterum locos in Adnotationibus nostris num. 3. Auctori peculiare est, quod etiam eodem die

passum scribit Christum, quo Adam cecidit. 10. Sponte suum corpus quod liquerat, ipse recepit, &c.] Istud de Christo intelligendum iuxta naturam humanam, secundum quam mortuus est & sepultus.

11. Scilicet in Christo esse decus, tum Ecclesia cernens, &c.] Corruptus est hic versus, cui quod desunt MS. cod. mederi non potui. Vbi interim prima syllaba vocis Ecclesia corripitur, quod peculiare est Auctori tum supra huius l. c. 2. Decurrit Ecclesia verbo, tum hic, tum paulopost:

Hæc populi vera est viuens Ecclesia mater, & lib. 3. infra, cap. 7.

Est caput Christum, sunt cuius Ecclesia membra. Suspicio autem etiam ibi mendium subesse: femina fatuus erat.

12. Golgotha locus est, &c.] Producitur hic media huius vocis syllaba, que Hymno de Pascha Domini, apud Cyp. corripitur:

Est locus, ex omni mediis que cernimus orbe, Golgotha Iudæi patrio cognomine dicitur, sicuti etiam à Iuueno lib. 4. ubi ruris Golgotha nomen. Castigauimus autem mox: stillantis aquæ virtute leuati, pro: leuare.

13. Aut hominem totum exanimem per Sabatha viuū, &c.] Peculiare est hoc Auctori, quod infusus resuscitationem Lazari, Ioan. 11. factam in Sabatho; nam de illo illi loqui manifestum sit ex eo quod sequitur: Hæc inuente die facta, &c.

CAP. V.

14. Quid? Caro si moritur, nec spes datur ulla salutis, &c.] Titulum huic capiti fecimus: De reuertione & salute carnis æque atque animæ. De quo vide supra lib. 1. c. 9. num. 30. Emendauimus verò: Quis pro: Quod, & salutis, pro: salutis. Est autem Tertullianicum: medicare, &: Non poterit, &: pro: Nonne.

15. Saxa fient & semper erunt, &c.] Castigauimus: fient, pro: fiant. Et verò corripitur hic prima eius dictionis littera contra Ethnicorum Poetarum morem, tum hinc, tum infra in Genesi: Lux fiat. Nec absimiliter Prudentius Peristeph. & familia iam tenuis fiet, ac: sicut Cyprianus alter item lib. 1. adu. Sym. quacumque fiant cultore: fiant, denique & Auctori l. 2. Credite vera fient. Vnde etiam de hoc Bedam. Emendauimus verò: mortua deliciunt, pro: deliciunt.

16. Ergo caro & sanguis Dei regno digna negatur, &c.] Pulcre interpretatur illud Apostoli 1. Cor. 15. Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt; de quo latius supra l. de Resurr. carn. c. 46. 49. 50. & 51. Castigauimus autem mox: Carnali sermone putet, ut deriuetur à putere, pro: putant, ac paulopost rursus: & debito mortis, pro: debita. Item: humanum (nominis genus) rursus debere renasci, pro: humano. Atqui habes hic correptas in fine dictionis: Dei, & mox: Iulianus contra regulas veterum Patrum, de quo latius Beda.

17. Deniq; dixit: Oportere superindui carnem, &c.] De hoc Apostoli 2. Cor. 5. loco etiam supra dicitur lib. latus cap. 41. 42. & 43. sicuti etiam de illo: in Atomo, in momentaneo motu oculi, ibidem. Atque rursus carnem more suo rubeam intellegit: &: glutitam & suppat, pro: deglutitam.

ARGVMENTVM LIBRI TERTII ADVERSVS
MARCIONEM, ETIAM IPSIVS AVCTORIS.

TERTIVS, ingenua gentem de matre creatam,
Vatibus & patribus lacratos esse ministros.
*Vbi subintelligi debet: tradit, aut quid simile. Tractat enim libro tertio (quod
adeo etiam titulo adiecimus) DE CONCORDIA PATRV M VETERIS ET
NOVI TESTAMENTI, occasione illius Apostoli Gal. 4. ex Isai. 54. Scriptum est
enim: Latere sterilis quae non parit, erumpere & clama quae non parturit, quia multi filij de-
sertae, magis quam eius quae habet virum, & illius: Illa quae sursum est Hierusalem, libe-
ra est, quae est mater nostra. Hoc enim quod in dicto argumero dicitur, ingenua gentem
de matre creatam. Plura autem habet Auctor initio libri quinti, sed ita obscura, vt
praestet suo loco dumtaxat tractare.*

Q. SEPTIMII FLOREN-
TIS TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS
PRESBYTERI LIBER TERTIVS ADVERSVS
Marcionem, De concordia patrum veteris &
noui Testamenti.

A **M** genuit, quondam sterilis cognomine, mater,
lamque nouus gaudet populus de libera natus,
Expulsa famula, merito cum prole superba;
Viuentis quoque fontis aquas ingrata relinquit,
Et tepidis errans ardenti fidere potat.
Iam possunt gentes Abraham clamare parentem,
Quae vocem Domini simili ratione secuta,
Omnia liquerunt peregre se sistere vita.
Latere o sterilis, promissam concipe plebem;
Erumpere & clama, quae nulla prole beata,
De qua dicebat per vates spiritus olim:
Haec genuit gentem multis ex gentibus vnam,
Cuius principio semper pia membra laborant.
[² Huius Abel iustus, pastor, pecudumque magister,
Fraterna: Occidit quem olim violentia dextra.
³ Huius Enoch, in signe decus, de corpore membrum;
A Deo digressos populos, facinusque sequentes,
Dum furit in terris refugarum, turba latronum;
Sacilegum genus vt fugeret crudele gigantum,
Consilio reuocabat, in omnibus ipse fidelis.
Ingenti gemitu placuit, meritoque labore
Translatum magno pignus seruatur honore.
⁴ Perfectus laude & sine culpa Noa repertus
Testificante Deo iustus in adultera plebe,
Bis quinquagenis arcam qui texuit annis,
Venturum excidium factis & voce ferebat;
Promeruit tantis ereptus mortis ab vndis,
Et cum prole sua seruatur. Gente sequente

CAP. I.
Gal. 4. ac
Gen. 21.

Gen. 12.

Gal. 4. 6.
Isai. 45.

CAP. II.

Gen. 5.

Gen. 6. 7. et
8.

Gen. 12. et
17.

Est Abraham, cuius gnatos vos esse negatis,
Qui primus genere & patria & genitore relicto,
Voce Dei suafus secessit in extera regna,

Gen. 29. et
sequenti.

Tanto Dei meruit sublimis dignus honores,
Gentibus ut pater & populis credentibus esset.
Cum patribus Iacob, quorum pater ipse, per omne
Vitae suae spatium latissima tempora Christi
Praecinit verbis, actu, virtute, labore.

Gen. 39.

Hunc sequitur Ioseph, foeda sine sorde iuuentae,
Carceris & durae conficta calumnia poenae.
Gloria post gemitus, regni que secunda corona,
Inque rame panis tribuendi larga potestas.
Tanti propria Christi, tanti lucida lucis imago
Omnibus est manifesta, quibus sunt lumina menti;
Ut speculo vultus firmam spem cernere possint.

Gen. 49.

Iudas ipse pater, regalis fortis origo,
Vnde duces geniti, cuius de semine reges
Numquam defuerunt, donec ventura potestas
Gentibus expectata diu, promissa veniret.

CAP. III.
Exod. 2. et
Hebr. 11.

[5 Dux populi Moses, qui limina regia liquit,
Sperneret diuitias florentes tempore paruo,
Maluit afflictus populi portare labores

Exo. 7. 8. 9.
10. 11. et 12.

Subnixa ceruice, minis non territus vllis,
Quam sibi delicias multasque remittere poenas;
Pro magna que fide, pro tanto mirus amore,
Armatus virtute Dei, magna gesta gessit.
Percussit gentem plagis, terramque reliquit,
Confundit regem, durum populumque reducit.

Exod. 14.
Ibid. 15.

Calcavit fluctus, hostes demersit in vndis,
Fecit aquam dulcem per lignum, semper amaram.
Cum Christo populo manifeste multa locutus,

Ibid. 34.

[6 Cuius de facie lux, & nitor ore refulsit,
Acceptam legem per paucos fudit in orbem,
Exempla implicita priorum certa laborum;
Percussit petram, iussus quoque flumina fudit,
Extenditque manus, ut signo vinceret hostem.
Omnia de Christo, per Christum cuncta loquuntur.

Ibid. 17.
Ibid.

Hic probus & magnus cum laudis pace quicuit.
At Iesus Naue filius, Auses ante vocatus,
(Spiritus hunc sanctus socium sibi nomine iunxit.)
Hinc fluvium scidit, & populum transire coegit;

Num. 13.

Ios. 3.
Ibid. 13. &
sequenti.

Distribuit terram gratis, promissa paterna;
Solem cum luna statuit, dum vinceret hostem;
Expulit externas gentes, prolemque gigantum,
Excidit iucos, aras & templa subegit;

Ibid. 10.
Ibid. 11. ac
12.
Ibid. 23. &
24.

Omnia legitima solemnna mente peregit,
Nominis exemplum Christi, virtutis imago.

CAP. IIII.

[7 Quid de iudicibus populi per singula dicam?
Quorum virtutes, si conscribantur in vnum,
Verborum spatio numerosa volumina complent.
Attramen ex multis paucorum dicere vitam,
Corporis explendi verborum postulat ordo.
Ex quibus ut Gedeon dux agminis, acer in hostem,
Non virtute sua tutelam acquirere genti,
Firmatusque fide signum petit excita menti,
Quo vel non posset, vel posset vincere bellum,

Iud. 6. et 7.

TERTULLIANI
Cum Annotationibus
PAMELII
A. V.
16.

A Vellus vt in noctem positum de rore maderet,
 Et tellus omnis circum siccata laceret,
 Hoc inimicorum palmam coalescere mundo,
 Atque iterum solo remanenti vellere sicco,
 Hoc eadem tellus roraret nocte liquore,
 Hoc etenim signo prædonum strauit acervos.
 Congressus populo Christi, sine milite multo,
 Tercenteno equite, (³ numerus Tau littera Græca)
 Armatis facibusque & cornibus ore canentum.
 Vellus erat populus ouium de semine sancto.
 Nam tellus variæ gentes, fusæque per orbem;
 Verbum quod nutrit, sed nox est mortis imago,
 Tau signum crucis, & cornu præconia vitæ,
 Lucentesque faces in lychno, spiritus ardens.
 Scilicet hoc testamen erat virtutis imago,
 Non prius angelica mortis fera prælia vinci,
 Quam populo indocili merito sua culpa relicto,
 Florentesque fide gentes in laude receptæ.
 B Debbora quin mulier super omnem maxima famam,
 Pro patria quæ belligero subnixæ labori,
 ⁹ Stipite sub palmæ populum vicisse canebat;
 Quapropter victi simul hostes terga dedere;
 Sifara dux fugit, cui non vir, nec manus vlla
 Restitit. Hic Baal Christi victoria signo
 Exemplo refugæ, deuicit scemina ligno.
 Iephtha fide firma, qui duro vulnere votum
 Ausus, mercedem belli Deo dicere grandem;
 Hic quia, quæ non vult Dominus, promiserat amens,
 Occurrit primò carum sibi pectore pignus.
 Nulli sperata cecidit quod forte repente,
 Promissum vt stare, soluit pia iura parentis,
 ¹⁰ Peccati votum, violenta mente coperuit
 Immanis timor, orbata solatia vitæ
 Pro scelere obtinuit famam, pro crimine laudem.
 Necnon Samsonis super omnia corpora vires,
 Spiritus hoc donum capiti concessa potestas,
 Pro populo solus nullo mucrone, nec armis,
 Os retinens asini prostrauit corpora mille.
 Vincula nulla virum vincitum potuere tenere;
 Gloria sed postquam captiuæ mota recessit,
 Occidit, atque hostes victus sua morte redemit.
 C [¹¹ Mirificus Samuel; cui Reges vngere primùm
 Præceptum, dare Christum, viros ostendere Christos;
 Talibus in vitæ spatio laudabilis egit,
 Vt quoque post requiem Prophetica iura teneret.
 ¹² Psalmographus Dauid, magnus rex, atque Propheta,
 Passurum Christum submissa voce canebat;
 Spontè quod ingratus populis sine lege peregit,
 Cui Deus ex vtero fructum promiserat olim,
 Prolem, sublimi folio suo ponere sanctam.
 Fixa fides Domini quæ sponderat, omnia fecit.
 Æmulus Ezechias, populi corrector inertis,
 Ablatis legem qui restaurauit, iniquis,
 Hæc olim mandata Dei prior omnia iussit,
 Qui precibus bellum, non ferri cuspide soluit.
 Hic moriens, lacrymis annos ac tempora vitæ

Iud. 4. &
5.

Iud. 11.

Iud. 15. &
16.

CAP. V.
1. Reg. 10.
& 16.
1. Reg. 12.
& 25.

Psal. 20.

Psal. 131.

4. Reg. 18.
19. & 20.

Accepit, merito talem tulit actus honorem.
 Ingenti zelo Iofias, rector & ipse,
 Tantum nemo supra, nec postea taliter egit.
 Idola destituit, destruxit templa nefanda,
 Atque sacerdotes super aras igne cremavit;
 Ossa Prophetarum falsorum cuncta refodit,
 Incenditque aras adolenda cadauera lignis.
 Insignis fidei in laudem (memorable) tactus
 Nobilis Helias, qui nondum debita mortis
 Gustavit, quoniam rursus venturus in orbem est.
 Ergo infracta fides, populum regemque furentem,
 Militiam Domini qui deseruere beatam,
 Verberibus, flammis castigans hostes amaris;
 Sidera conclusit, tenuitque in nubibus imbrem.
 Esse Deum ostendit cunctis, apparuit error.
 Nam madidæ partes hostiæ, fluuio, super aras
 De caelo precibus, veniens vi, flamma comedit;
 Et quotiens voluit, toties ruit ignis ab alto.
 Diuisit fluuium, transgressus & auia fecit;
 Sublatus curru paradisi vectus in aulam est.
 Huius discipulus, fortis successor Heliseus,
 Qui duplicem Helix periiit sibi sumere sortem,
 Ad castigandam violento verberare plebem,
 Tantum pro Domino & talem spirauit amorem.
 Iordane percussio, pedibus via facta regressus,
 Demersam fluuio releuauit virga securim;
 Mortificumque cibum in vitalem transtulit escam;
 Detinuit pluuias iterato tempore duplo;
 Mundauitque lepras; hostes caligine cepit.
 Cuius post obitum iam condita membra sepulcro,
 Abiectus quidam, mactatus caede latronum,
 Mortuus, vt tergit, reuocata luce reuixit.
 [Isaias, locuples vates, cui fontis aperti
 Tam manifesta fides, verbum Dei ore profudit,
 Largaque per Christum patris est promissa voluntas,
 Prætestata viam vitæ, atque probata per ipsum est.
 Quem populus sectum ligno, sine labe repertum,
 Immeritum, demens crudeli morte peremit.
 Sanctus Hieremias, quem gentibus esse Prophetam
 Aeterni virtus iussit, dixitque futurum;
 Qui quoniam plebis facta illaudanda reuoluit,
 Et fore captiuam, nisi poenituisset iniquos,
 In famulos fieri præfaga voce locutus;
 Vincula dura tulit, squalenti carcere clausus,
 Inque hinc purei fames hausit tabida membra.
 Sed postquam quæ noluerant audire, probauit,
 Atque hostes victum populum duxere triumphis,
 Horrida vix tandem caruit sua dextra cathenis;
 Nulla morte virum constat, neque caede peremptum.
 Ezechiel fidus, diues cui gratia verbi
 Concessa est, peccatorum secreta videre,
 Afflictus lugere suos, veniamque precari,
 Cernere vindictam sanctorum caede futuram,
 Sanctorumque locum regni, carnisque salutem
 Spiritu implicitus, gressus aditusque videre.
 Osea, Amos, & Micheas, Ioël, Abdia, Ionas,

4. Reg. 22.
23.

Mal. 4.
3. Reg. 17.
18.

4. Reg. 2.

Ibidem.

4. Reg. 6.
4. Reg. 4.
4. Reg. 8.
4. Reg. 5.
6.
4. Reg. 13.

CAP. VI.
Isai 2. &
deinceps.

Hier. 1.

Hier. 37.
38.

Hier. 39.

Ezech. 2.
& deinceps.

TERTULLIANI
Cum Annotationibus
PAMELII
A. V.
16.

A Atque Naum, Abacuc, Sophonias, Aggæusque,
Zacharias vim passus, & angelus ipse Malachim;
Hi vates Domini, quorum chorus vsque canentum,
Ac pariter laudis propriam meruere coronam.

Quam magnus Daniel, qualis vir, quanta potestas;
²⁰ Qui falsos testes ipsorum prodidit ore,
Seruauitque animam damnatam crimine ficto;
Somnia secreta, & regis prior ore resoluit,
Præuidit Christum regnorum soluere membra,
Pro Domino reus est, factus quoque præda leonum;

Seruatisque palam cunctis in pace quieuit.
²¹ Huius tres socij vix digna laude canendi,
Ex numero tanto decretum regis iniquum
Contempserunt pij, quorum data corpora flammis,
Tradere se pœnis potius, pro nomine magno,
Quam genibus nixi simulacro pandere palmas.
Iam præclara fides, iam spes super omnia fulgens
Extinxit rabido ignes, & vicit iniquos.

B Esdras vates, legis Doctor, & ipse sacerdos,
Qui populum captum post tempora plena reduxit,
²² Ignibus & multa consumpta volumina vatium
Spiritu completus, memori omnia reddidit ore.

[²³ Grandis Ioannes super omnes semine natos,
Cuius difficile poterimus dicere laudes,
Ablutor carnis, Domini præcursor apertus,
Ablutor Christi, prior ipse renatus ab illo,
Fœderis ille noui primus, veterisque supremus,
Præque via vera, prior hostia cæsus obiuit.
Ecce Deus Christus, pariter bisseña iuuentus,
Omnibus vna fides, amor vnus, & vna potestas,
Flos hominum, mundo lucentes lumine Christi,
Et comites & Apostolici, qui vera locuti,
Auribus audiuere, oculis videre salutem,
Tractauerunt manu corpus de morte receptum,
Conuixere cibo assidue; testantur vt ipsi.

C ²⁴ Hunc Paulus, prælectus Apostolus in vice missus,
In cælos raptus vidit quoque; missus ab illo,
Barnaba cum comite, locuti que prioribus, vno
Fœdere coniunctis, per gentes, tradit vbique,
Esse caput Christum, sunt cuius Ecclesia membra
Corporis ipse salus, membrorum vita perennis;
Ipse caro factus, pro cunctis ipse peremptus,
Ipse resurrexit primus, spes vna salutis;
Discipulisque suis formam dedit; hi simul omnes
Indignas variè pœnas pro nomine passi.

[²⁵ Talia membra gerit specioso corpore mater
Libera, quod numquam Domini præcepta reliquit,
Inque domo senuit Domino lætissima semper,
Inuidiam, pœnas, eius pro nomine passa.
Nam sterilis quoniam, nondum secura futuri,
Ediderit populum cœlesti semine natum,
Atque suæ famulæ portauit spreta dolorem;
Hanc sterilem quondam, nunc tempus cernere matrem
Hæredem natum suæ libertatis habere,
Non similem famulæ, quamquam de femine cœli
Conceptum genuit, sibi conditione iugatum.

Dan. 13. scilicet
1. secundum
LXX.
Dan. 2.
Dan. 6.
Dan. 3.

1. Esdr. 7.
& 8.

CAP. VII.
Matth. 11.
Matth. 3.
Matth. 11.
Matth. 14.
Matth. 3.
Matth. 10.

Luc. 24.
1. Ioan. 1.
Act. 9.
2. Cor. 12.
Act. 11. et
Gal. 2.
Ephes. 4.

Rom. 1.
1. Cor. 15.
C. A. VIII.
Gal. 4.

Abfit vt illicitis verbis, temeraria voce
 Egregios homines, ardentia sidera cœli,
 Semine coniunctos tantum, vel sanguine plebi,
 In solidum passim famulum dicatis atrocem,
 Aut populum Domini legis mandata secutum,
 Seruili specie quisquam putet esse loquendum.
 Sed peccatorum vacuam sine mente cateruam,
 Qui promissa Dei, dubia spe, corde lœcarunt,
 Præsentis vitæ misera dulcedine victos,
 Debita seruitio capitis sua culpa subisset,
 Si legem plebi peccati causa iugabit.
 Nam seruire Deo, totoque incumbere corde
 Intemerata fides, libertas sponte paratur.
 Ergo patres iusti, sancti, sine labe Prophetæ,
 Aduentum Domini, multi cecinere futurum;
 Testanturque fide cœlestia iussa prophanis,
 Cum quibus immanes satiati gloria Christi,
 Confortes virtutis, verba sacrata replente
 Firmauere fidem, factis prædicta probando.

CAP. IX.

[²⁶ Quorum discipuli, qui successere per orbem,
 Conflat, virtute viri, nostrique magistri,
 Coniunctos operis nobis tribuere honores.
 Ex quibus electum magnum, plebique probatum
 Hac cathedra, Petrus qua sederat ipse, locatum
 Maxima Roma Linum, primum confidere iussit.
 Post quem Cletus & ipse, gregem suscepit ouillis.
 Huius Anacletus successor sorte locatus.
 Quem sequitur Clemens; is Apostolicis benè notus.
²⁷ Euaristus ab hoc rexit sine crimine legem.
 Sextus Alexander Sixto commendat ouile.
 Post expletur, cui lustris tempora tradit
 Telesphoro; excellens hic erat, martyrque fidelis;
 Post illum socius legis, certusque magister;
²⁸ Quam vestri sceleris socius præcursor & auctor
 Aduenit Romam Cerdo, noua vulnera gestans,
 Detectus, quoniam voces & verba veneni
 Spargebat turtim; quapropter ab agmine pulsus,
 Sacrilegum genus hoc genuit, spirante dracone.
 Constabat pietate vigens Ecclesia Romæ
 Composita à Petro, cuius successor & ipse,
 Iamque loco nouo cathedram suscepit Higinus.
²⁹ Post hunc deinde Pius, Hermas cui germine frater,
 Anglicus pastor, quia tradita verba locutus,
 Aque Pio suscepit Anicetus ordine sortem.
 Sub quo Marcion hic veniens, noua Pontica pestis,
 Nondum secretum facinus suo corde reclusum,
 Passim vulgo loquens latebrosa perfidus arte.
 Sed postquam cœpit mortis proferre scgittas,
 Abiectus meritò tam sæui criminis auctor,
 A sanctis reprobis; patuit mirabile monstrum.

ADNOTA

TERTULLIANI
 Cum Annotationibus
 PAMELII
 A. V.
 16.

ADNOTATIONES IN LIBRUM TERTIUM
ADVERSUS MARCIONEM IACOBI PAMELII.

CAP. I.

1. Iam genuit, quondam sterilis cognomine, mater, &c.] *Capitulum hoc inscriptissimum: De matre eadem Abrahami, veterumque Patrum & nostra, Ecclesia. Sicuti autem initio ipsa verba Apostoli Gal. 4. in carmen redegit, ita quum subdit: Viuentis quoque fontis aquas, &c. adludit ad illud Gen. 21. ubi Aggar legitur utre aqua in scapulis imposito errasse in solidamine. Videtur interim alia aliqua vox substituta pro: tepidis, sed non licuit ob inopiam cod. MS. corrigere.*

CAP. II.

2. Huius Abel iustus, pastor, pecudumque magister, &c.] *Titulum huic capiti imposuimus: De patribus Abel, Enoch, Noë, Abraham, Iacob, Ioseph, & Iuda. Sensus autem est: Huius nospè gentis est.*

3. Huius Enoch, &c.] *Peculiare hoc est Auctori, quod scribat: Enoch à Deo digressos populos consilio reuocasse; qui etiam per præoccupationem Gigantes nuncupat impios ciuitatis diaboli maristros, de quibus Gen. 6. sub Noë primum fit mentio in scripturis.*

4. Perfectus laude & sine culpa Noë, &c.] *Quod de Noë tradit, magis cum scriptura conuenit, ubi quum legatur: Erunt dies illarum centum viginti annorum, tacite interpretatur (omissis dimittat 20. annis, forte quod in carmen non tam commode possit referri) de huiusmodi penitentia impij relicto, dum dicit:*

Bis quinquagenis arcam qui textui annis.

Max verò ubi de Abraham agit Auctor, pro eo quod legebatur: Tantos, necessario castigauimus:

Tanto Dei meruit sublimis dignos honores; ut accipatur Tantò, more Tertulliano, pro: Tantum. Item ubi de Ioseph agitur: Tam propria Christi, pro: Tum.

CAP. III.

5. Dux populi Moles, &c.] *Inscriptionem huic capiti fecimus: De Mose & Iesu Naue. Quum autem hic adludit ad illud Apostoli Hebr. 11. fide Moles grandis factus, negauit se esse filium filie Pharaonis; magis eligens adfugere cum populo Dei, quam temporali peccati habere incunditatem; maiores diuitias estimans thesauro Aegyptiorum improperium Christi; hinc patet Auctorem habuisse eam Epistolam pro authentica, de qua interm latius infra Tom. 5. lib. de Pudicitia, cap. 20.*

6. Cuius de facie lux, & nitor ore refulsit, &c.] *Intelligit quod legitur Exod. 34. iuxta LXX. Glorificatus aspectus cuius faciei Mose, quum loqueretur ei Dominus, pro eo quod ex Hebraeo vertitur: cornuta facies; de quo supra vide Adnotationes nostras lib. 4. adu. Marc. cap. 22. num. 344. Sicuti de Iesu Naue, Aufe antè vocatus, lib. 3. cap. 16. num. 115. & lib. 4. cap. 13. num. 163.*

CAP. IIII.

7. Quid de iudicibus populi per singula dicam, &c.] *Hoc caput inscriptissimum: De Iudicibus, Gedeone, Debhora, Iephte, & Samfone.*

8. (numerus Tau littera Græca, &c.] *Hoc sibi vult, Tau litteram Græcam, exprimere numerum tercentenarium; quod, præterquam quod notius sit quam ut probatione indigeat, etiam supra ostensum est ex Tertulliano, Irenæo, & aliis lib. de Præscript. adu. har. cap.*

50. har. 15. num. 319. de heresi Marci ex Græcorum Alphabero. Hic verò propterea huc illud adfert, ut proteget Gedeonem in figura Tau signi crucis Tercenteno equite, (ubi accipit equitem carminis gratia, pro omni milite; Nam Ios. 7. solum legitur de 30. viris) Itrauis prædonum aceruos. De quo signa, Tau plura vid. supra lib. 3. adu. Marc. cap. 22. num. 174. & Tom. 1. lib. adu. Iud. cap. 11. num. 142. Atque paulopost: testamen usurpat, Auctor, pro testamento.

9. Stipite sub palma: populum vicisse canebat, &c.] *Adludit ad Canticum Debhoræ, quod celebrat Sisaram in temporibus clauis, sine, vti habent LXX. palo tabernaculi, quos ex prima olim confici solere indicat Auctor; qui etiam istud tradit signum fuisse Christi victoriæ in ligno, verbis licet obscurioribus, & quantum apparet, mendosis.*

10. Peccati votù violenta mente coperuit, &c.] *Eodem pertinet quod sequitur:*

Pro scelere obrinuit famam, pro crimine laudem,

de Iephte, qui ex voto quod amens Deo promiserat, filiam suam immolauit in holocaustum. Quomodo autem crimen illi imputetur, quum tamen ab Apostolo Hebr. 11. in iustorum recensatur catalogo, tractat late Auctor Quest. & Respon. inter opera B. Iustini Martyris, dicens permisisse Deum illud criminis, ut posteri documentum acciperent, ne unquam vota sua Deo indefinitè nuncuparent, & in iustorum nomenclaturam nomen eius esse infernum, quod pietatis sua erga Deum obseruationem filie sua martirio declarauerit. Quale quid etiam habet B. August. Quest. in lib. Iud. cap. 49. & ex parte lib. 1. de Ciuitate Dei, cap. 21. Pertinet verò etiam ad licentiam Pœtica illud: coperuit, in fine carminis heroiici. Atque paulopost de Samfone castigauimus: hostes victus tua morte redemit, pro: hostis victos; ipse enim iam victus, in vinculis ut potè constitutus, hostes suos concussione columnarum quæ secum peremit.

CAP. V.

11. Mirificus Samuel, &c.] *Titulum huic capiti fecimus: De Samuele, Dauide, Ezechia, Iosia, Helia, & Heliseo. Intelligit verò unctionem Regum Saulis & Dauidis, 1. Reg. 10. & 16. deinde adludit ad 1. Reg. 12. de innocentia Samuelis, & cap. 25. de morte eiusdem.*

12. Palmographus Dauid, magnus Rex, atque Propheta, &c.] *Paucis comprehendit omnes Dauidis qualitates, de quo sequenti versum castigauimus: Palsurum Christum submissa voce canebat, pro: cuius se voce canebat; sicuti & de Ezechia illud:*

Ablatis Legem qui restaurauit, iniquis, pro: Oblitis; per iniqua enim intelligit quæ excelsa vocantur in scripturis. Paulopost obscuris est illud de Iosia: Incenditque aras adolenda cadauera lignis, nisi subintelligatur: ad adolenda.

13. Nobilis Helias, qui nondum deuota mortis Gustauit, &c.] *Supra cap. 2. similiter de Enoch dicitur:*

Translatum magno pignus seruatur honore. De utroque verò vide supra de Anima cap. 50. n. 564.

Castigauimus autem: Flamis castigas hostes amaris, licentia Poetica, pro: hostis.

14. Detinuit pluuies iterato, tempore duplo, &c.] *Istud quod Heliseo inter cetera tribuit Auctor, non reperitur in Bibliis, nisi obscure ex consequenti, quum enim defectu roris & pluuiarum iussu Elie facta fuerit fames annis tribus & mensibus sex, & legatur 4. Reg. 8. predicta fames septem annorum ab Heliseo, (quod tempus duplum nuncupat Auctor) fuit in ea sententia Auctor, quod hac fames orta sit ex eo, quod etiam Heliseus pluuias iterato detinuerit.*

CAP. VI.

15. Isaias, locuples vates, &c.] *Inscriptionem huic capiti fecimus: De Isaias, Hieremia, Ezechjele, xii. Prophetis, Daniele cum tribus sociis, & Esdra.*

16. Quem populus sectu ligno, &c.] *De hoc vide supra T. 2. l. de Patient. e. 14. & rursum T. 3. in Adnotat. nostris in Scorp. aduersus Gnosticos cap. 8. n. 54.*

17. Vincula dura tulit, squalenti carcere clausus, &c.] *Sic quod castigauimus pro mendo typographico, quantum apparet: curret, & rursum: quae noluerant audire, pro: voluerant. Adhuc enim ad Hier. cap. 37. 38. & 39. ubi legitur tum primum caruisse cathenis, postquam euentu probauit captiuitate ciuitatis Hierusalem, quam audire noluerant Iudaei; ut pote tunc liberatis, a Nabuchodonosor, de quo adeo verum est illud:*

Nulla morte viri constat, neque morte perempti; non vero de Iudaeis, a quibus postea lapidatum fuisse Hieremiam supradicto loco ipse Auctor tradidit.

18. Ezechiel fidus, &c.] *Etiam hic castigauimus: fidus, pro: fidus.*

19. Osea, Amos & Micheas, Ioel, Abdia, Ionas, &c.] *Similiter & hic necessario substituiimus: Ioel, pro: simul; ut pote qui inter xij. Prophetas minores, quos commemorat, ille unus sit.*

20. Qui falsos testes ipso prodidit ore, &c.] *Etiam hinc confirmatur historia Sulannae, Danielis 13. quam cum Graeci inter prima Danielis facta recitet Auctor, de cuius auctoritate latius supra Tom. 2. lib. de Corona milit. cap. 4. num. 43. Est autem obsecus, & fortassis mendosus ille versus:*

Seruatisque palam cunctis in pace quieuit.

21. Huius tres socii, &c.] *Intelligit Ananiam, Azariam, & Misaelem, de quibus ubi dicit: Tradere se poteris, &c. subintelligendum: malentes, aut quid simile.*

22. Ignibus & multa consumpta volumina vatum, &c.] *De omni instrumento Iudaicae litteraturae per Esdram instaurato, vide supra Tom. 2. lib. de Habit. m. ebr. cap. 3. num. 33. Quibus adde quod id satis indicetur his verbis, 1. Esdr. 7. Esdras parauit cor suum*

ut quereret legem Domini, & Esdra sacerdoti scribae Libri sermonum mandatorumque Domini.

CAP. VII.

23. Grandis Ioannes super omnes semine natos, &c.] *Caput hoc inscripsimus: De Patribus noui Testamenti, Ioanne Baptista, Christo, Apostolis xii. Paulo, & Barnaba.*

24. Hunc Paulus praefectus Apostolorum, &c.] *Hic castigauimus hunc versum, pro eo quod erat: Hinc legitur enim de Christo, quem Paulus in caelos raptus vidit, item: missus ab illo. Rursum autem ibi pro nomine, accipitur Christi nomen.*

CAP. VIII.

25. Talia membra gerit specioso corpore mater, &c.] *Titulum huic capiti dedimus: De Ecclesia matre nostra, eademque vtriusque Testamenti.*

CAP. IX.

26. Quorum discipuli qui succedere per orbem, &c.] *Inscriptionem isti capiti fecimus: De Apostolorum discipulis, Romanisque Pontificibus usque ad Anacleum, collocatis in Petri cathedra. De qua vide supra lib. de Praescript. adu. har. cap. 30. num. 166. & cap. 36. num. 207. 213. & 214. Sicuti de Lino, Cleto, Clemente, & Anacleto primis 4. a Petro Papis, eiusdem h. c. 32. n. 186. Item de successione Romanorum Pontificum auctoritate adu. hereses, lib. 1. n. 187.*

27. Euaristus ab hoc, &c.] *Euaristum, Alexandrum, Sixtum, ac Telephorum Pontifices Romanos praecedentium successores, etiam nominatum recit. B. Irenaeus l. 5. cap. 3. B. Optat. Mileuit. l. 2. adu. Parmenian. & B. August. epist. 165. denique Eusebius in Chronico.*

28. Quum vestri sceleris socius, praefector, & auctor

Aduenit Romam Cerdo, &c.] *Sic emendauimus, pro eo quod erat nullo sensu: Cum vestri sceleris socio; neque enim socium habuit Marcionem Cerdon, sed eius magister fuit, sicuti latius supra videtur est dict. l. c. 51. her. 16. n. 321. Concordari autem debet cum illo quae ibi dicta sunt, quod Cerdon Romam uenerit sub Telephoro (ubi in secunda syllaba e more suo corruptus Auctor) sed deiectus (sic enim etiam castigauimus, per deiectus) sub Hygino.*

29. Post hunc deinde Pius, &c.] *De Pio & Anticeto praecedentium successoribus, vide eisdem Patres, de Herma vero, cuius scriptura Pastor inscribitur, supra Tom. 2. lib. de Orat. c. 12. n. 48. quem admodum etiam de Marcione, quod Romam uenerit sub Anticeto, Tom. 3. lib. de Praescript. adu. hereses. 30. n. 165. Quem abiectum a sanctis reprobum dicens, confirmat eorum communicatione etiam tum usitata in Ecclesia, quo pertinet etiam, quod Cerdonem praemisit ab agmine pullum.*

ARGUMENTVM LIBRI QUARTI ADVERSVS MARCIONEM, ETIAM EX IP SO AVCTORE.

VARTVS & ipse refert obscura piacula Legis
Esse typum veteris, quae paruit hostia verè,
Iamdudum expectata piis cum semine sancto.

Quibus verbis, alias satis obscuris, indicat piacula, id est sacrificia veteris Legis, fuisse typum verè hostiae Christi. Qua explicatione quum Antitheses Marcionis dissoluat, quae hoc libro emulamenta nuncupat; Libri huius titulo adiecimus: DE MARCIONIS

ANTITHESISVS.

Q. SE.

A Q. SEPTIMI FLORENTIS

TERTULLIANI CARTHAGINIENSIS PRES-

BYTERI ADVERSUS MARCIONEM LIBER

Quartus, De Marcionis Antithesibus.

Æc' populo iuueni, qui diues, liber, & hæres
Possidet æternam spem laudis iure dicatam,
Non vt doctores (solus daret omnia Christus)
Sed famulos Christi, iubet inuiolata potestas
Ingenti zelo flagrantem, pacis amore
Armatos, molem belli deducere terra
Excelsas turres, & mœnia sæua ma-

CAP. I.

Surgenteque minas, populi contra agmina sancti
Detrahere, vacuas voces dissoluere vento.

Quapropter merito nos æmulamenta locuti
Ipsi ex verbis, etiam monumenta salutis
Nitimur exprimere, quæ gratia larga profudit,
Prædonisque plagam sanctis aperire copertam,
Ex improviso ne quis rudis, inscius, audax
Incidat, & captus cœlestia dona relinquat.

[¹ Ergo Deus cunctis mortalibus vnus vbique est,

CAP. II.

Æternum regnum, profundæ lucis origo,
Fons vitæ, potus sapientia conditus omni.
Protulit ipse orbem, cuius sinus omnia cingit.
Nulla illum regio, nullus locus ambitu claudit;
Materies nulla est facta, vt sit sponte perennis,
Quæ fuerit semper, nullo facto recreata;
Cœlorum, terræ, maris, inferni que locator.
Spiritus, aëris est diuisor, conditor, auctor,
Solus perpetuus Deus est, immensa potestas.

Hunc lex esse Deum populo monstrauerat vnum,

Cuius vox Mos pollens in monte locuta est.

Illius hæc virtus, sapientia, gloria, verbum,

Filius, immenso genitum de lumine lumen,

Per vatum voces hunc vnum clamitat esse.

Ordine suscipiens Paulus, sic tradit & ipse

Vnum hunc esse patrem, per quem sunt omnia facta,

Atque vnum Christum, per quem Deus omnia fecit,

Ad quem se curuare genu planè omne fatetur,

² Ex quo omnis patria in cœlo terraque vocatur,

Qui zelat populum summo pietatis amore

Vt pater, & sanctè vult omnem viuere carnem,

Apparere sibi mundam sine crimine plebem.

Hoc zelo nostram custodit lege salutem,

Legitimos monet esse, iubet, castigat, & instat.

Corripens Galatas fratres, & Apostolus idem,

Talem se Paulus zelum se scripsit habere.

[⁴ Reddidit ergo Deus gratis peccata paterna,

In cataclysmo enecans pariter cum prole parentes;

Gentèque iam quarta genitos de stirpe nepotes,

Quum ferè nongentos hos tunc adiuuerit annos.

Iudicium durum, sententia sæua videtur,

Paruulus & Sodomis adhuc insons, mollis, inermis,

Philip. 2.

Ephes. 2.

" CA. III.

" Gen. 7.

"

"

"

" Gen. 18.

Vt careat vita, quid enim peccauerat infans?
 Quod crudele putes, hoc est pietatis honestum.
 Auctores sceleris (facinus ne cresceret vltra)
 Exstingit, sobolemque patrum peccata sequentum.
 Sed non cum patribus pœnas innoxius infans
 Perpetuas luit; ignarus, neque criminis auctus;
 Ne fieret sceleris, confors ætatis adulta,
 Sponte futura mala, mors immatura resoluit.

[^s Cyr Deus ergo iubet pecorum sibi sanguine fundi
 Legéque constringit, ne quis transcenderet errans
 In populo, lapidum præsentis morte minatus.
 Atque iterum hæc reprobatur, negat hæc sibi munera grata,
 Corripuens plebem peccati examine pressam.
 Ipse iubet verax, iustus simul ipse repellit:

Si quis inuasit, errans desiste moueri;
 Causa etenim fidei, rationis imagine maior.
 Aspice per speculum fulgentis luminis umbram,
 Quid viculi sanguis, vitulæ cinis, hircus uterque;

Hic dimittis abire, cedit alter at hostia templo.
 Sanguine nam vituli populum, simul omnia vasa,
 Atque sacerdotes, & scripta volumina legis,
 Sparsit aquæ mixto, vates sic iussus ab alto;
 Non propriam spem, nec speciem virtute vacantem,
 Exemplo vituli passurum in corpore Christum;

Qui iuga dura ferens humeris, temonis aratro
 Fortiter abruptit sua pectora vomere ferri,
 Infundens sulcis animæ sui sanguinis vndam.

Nam templi vasa hæc designant corpora nostra.
 Ipse Dei templum verum, non antè dicatum,
 Namque suo socios homines sibi sanguine fecit,

Atque sacerdotes voluit sui corporis esse,
 Ipse patris lummi perfectus iure sacerdos.
 Auditum, visum, gressum mundauit inertem,
 Aduersitque libro testes præfaga locutus,

Demonstrans legem suo vincit sanguine sancto.
 Hanc & per vitulam manifestat victima causam;
 Sanguine de cuius pro plebe piacula sumens
 Intra velamen primus Leuita ferebat,

Castrorum extra fores corpus iustusque cremavit,
 Cuius de cinere mundabat corpora lapsa.
 Hoc Dominus noster, qui nos sua morte redemit
 Extra castra, volens, populi vim passus iniqui,
 Impleuit legem factis prædicta probando,
 Qui verè mundat plebem contaminate plenam,
 Omnia concedens, quasi diues corporis auctor,
 Intra velamen cœli cum sanguine gressus,
 Effudit quem pro multorum mortibus vnus.
 Ergo sacerdotem magnum decet hostia sancta,
 Quam dignè perfectus habens, offerre probetur;
 Corpus habet, hæc est mortalibus hostia viuæ,
 Hanc dignam magnis, pro cunctis obtulit vnæ.
 Hircorum species homines decet esse, repullos
 Ex duobus populis steriles, sine fructibus ambos,
 Quos in Euangelio Dominus quoque dixit, & hædos
 Abs ouibus cerni stantes in parte sinistra,
 Esse quidem quosdam Domini pro nomine passos.

Ca. III.

Leuit. 1.

Et sequ.

Isai. 1.

"

"

"

"

"

"

Leuit. 16. et

Hebr. 9.

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

TERTULLIANI
 Cum Annotationibus
 PAMELI
 A. V.
 16.

A Sic actum sterilem, fructum velasse, supremo
 Hos merito dignos aræ, decet esse Prophetas;
 Abiectos alios, Lazaro vt diues iniquus,
 In sua duricie qui permansere repulsi.

Luc. 15.

[7 Nam velum in medio pendens cernebat utroque,
 Inque duas partes ædem diuisera, vnam.
 Interiora quidem sanctorum sancta vocata,
 Isthic ara sita effulgebat nobilis auro,
 Testamenta simul, tabularum legis & arca;
 Pellibus agnorum coeli contecta colore,
 Interius vestita auro, media omnia ligno.

CAP. V.
 Exod. 26.
 Hebr. 9.

Hic tabulæ legis, hic manna est vna repleta;
 Hic Aaron est virga, crucis quæ germina profert,
 Ipsi dissimilis, Styrcis tamen arbore nata.
 Atque super Cherubim per formam quattuor vnam

Num. 17.

Pandebant pennas, & sagmina iussu tegebant.

Exod. 20.
 ac Ezech. 1.
 & 10.
 Exod. 26.

10 Exteriorius velum, pars ædis aperta patebat
 In faciem; lato grauis æris stabat atheno,
 Et candelabrum bis ternis, vndique ramis

B Connexis medio calamo, totidemque lucernæ.
 Aurea materies complebat lumine templum.

CAP. VI.
 Ibidem.

[11 Ergo prior templi facies communis, aperta,
 Declarat ritum populi sub lege morantis,
 In cuius tenebris septemplex spiritus, vnus
 Lucebat sanctus semper, plebæque tegebat,
 Hoc candelabrum verum, viuaque lucernæ
 Per legem & vates perlucens corde subactis.

Hebr. 9.

Inque typum terræ facta ara creditur esse;
 Hic operæ populi, quas non sine sanguine semper
 Obtulit, effuso, vitam sine lege, cruore
 In patulo passim comparuit omnibus olim;
 Isthic & Dominus pro cunctis hostia factus
 Totam designat terram, specialiter aram.

Apost. 6.

12 Fœderis hinc etiam noui inenarrabilis auctor,
 Discipulus Ioannes, animas pro numine passas,
 Testatur tali sese vidisse sub ara,
 Clamantes Dei vindictam pro cæde potentis.

Luc. 15.

C Isthic interdum requies; sub corpore terræ
 In parte ignota quidam locus existat apertus,
 Luce sua fretus; 13 Abrahæ sinus iste vocatur,
 Altior à tenebris, longè femotus ab igne,
 Sub terra tamen. Hæc ara vocatur athena,
 In qua velamen pullum memorauimus esse.

Apost. 6.

Diuidit hæc partes ambas, vnamque recludit
 Disitam ab æterna, cultura & temporis vsu.
 Non inimica sibi quamuis distantis amoris,
 Tempore diuisa & spatio, & ratione ligata
 Vna domus, quamuis velo partita videtur,
 Atque adeo passo Domino velamine rupto,
 Cœlestes patuere plagæ, cælatæque sancta,
 Atque duplex quondam, facta est domus vna perennis.

CAP. VII.
 Exod. 26.

[14 Interiorius templum; populum de nomine Christi
 Cœlesti cultu, ipsa Dei mandata sequentem,
 (Personæ hinc propriæ verè, non vmbra ligatur)
 Perfectis rebus completum tradidit ordo.
 Arca sub exemplo, corpus venerabile Christi

Ibidem.

Hebr. 9.

Hebr. 9.

Ibidem.

Ibidem.

Isai. II.

Exod. 26.

Matth. 5.

Hebr. 9.

Exod. 25. et

Ezech. 1. ac

10.

Apoc. 4.

CAP. VIII.

Ostendit, sacro per lignum spiritu iunctum.
 Aëriæ pelles, caro, non ex semine nata,
 Extensa in ligno; simul intus spiritus ardens
 Aurigeræ specie conflatus, iungitur illi,
 Ut caro pace data, cum spiritu mixta vigeret.
 Carnis, & vna, typum Domini fert, aurea plena;
 Fœderis ipsa noui Dominum declarat apertè,
 Manna, quod est panis cœlestis, verus, in illum
 Traditus à patre, quem tribuit pro pignore sanctis,
 Perfectè dabit hunc illis, qui vincula pacis
 Semper maiores operum tenere bonorum.
 Et tabulæ duplices conscriptæ legis, in arca,
 Significant simul hæc in Christo condita semper,
 Qui vetus atque nouum mandatum pertulit ipse,
 Arca, ~~arce~~ summi, per quem dedit omnia diues.
 Et virga Syracis fructus nucis adtulit ipsa.
 (Virginis hæc species, genuit quæ sanguine corpus)
 Coniuncta in ligno, sedabit mortis amarum
 Interius fructum dulcem, de spiritu sancto.
 Sicut Isaias virgam de semine Iesæ
 Prædixit Mariam, de qua flos exit in orbem.
 Ara nitens auro, cœlum declarat in alto,
 Quo sanctæ subiere preces, sine crimine missæ.
 Hanc aram Dominus dixit, qua munera si quis
 Offert, ut primùm pacem cum fratre retractet,
 Sic demum flagrare preces ad sidera possunt.
 Hoc Christus victor solus, primusque sacerdos,
 Obtulit incensum, precibus, non arbore natum.
 Nam Cherubin quum sit bis binis vultibus vnum,
 Est vnum verbum, per quattuor ordine ductum,
 De patre quæ Christus plenissima pertulit ipse
 Mandata sperata noui, solatio vitæ.
 15 Ast quater alarum sex, veteris præconia verbi,
 Testificantis ea, quæ postea facta docemur.
 His alis volitant cœlestia verba per orbem,
 His etiam Christi sanguis contactus habetur,
 Obscurè vatum præfago dictus ab ore.
 Alarum numerus antiqua volumina signat,
 Esse satis certa viginti quattuor ista,
 Quæ Domini cecinere vias, & tempora pacis.
 Hæc cohærere nouo cum fœdere cuncta videmus.
 16 Sic quoque Ioannes, sic pandit spiritus illi
 Tot numero folio senioribus insuper albis,
 Atque coronatis cohibentibus omnia mitra;
 Ad solium Domini, vitreum & mare, stare sub igne,
 Quattuor aligera atque oculis animalia plena
 Intus & exteriùs, quæ sunt arcana patère;
 Significat verbo simul omnia clausa videri;
 Nam vitreum flammæ mixtum mare, dona lauacri
 Spiritu conflato credentibus esse tributa.
 Quæ pietas Domini? quis tantùm dicere possit,
 Ante tribunale, ante pauimentumque parauit,
 Ut fora iudiciumque sibi anticipare volentes,
 Et fugerent, esset properanti copia lata.
 [17 Sic igitur lex, & auri cecinere Prophetæ;
 Omnia sic coniuncta vigent, veterisque nouique

Fœderis

Fœderis, illa sacra & verborum immania dicta,
 Sic & Apostolica voces testantur vbiq;
 Nec quidquam veteris non est nouo denique iunctum.
 Sic errant, & dictorum sic facta retorquent,
 Qui falsas finxere vias; Dominumque Deumque
 Æternum regem, qui tantum protulit orbem,
 Detrectant, aliud quærunt sub nomine ficto;
 Mentibus orbat, quas amiserunt furentes;
 Externum legi Christum affirmare volentes,
 Nec mundi Dominum, carnis neque velle salutem,
 Nec virtute patris, factorem corporis ipsum;
 Quos obturatis fugiendum est auribus vltro,
 Ne sermone suo maculent innoxia corda.
 Nos igitur, quos tanta Dei perfudit honestas,
 Veraque doctoris cœlestia verba magistri
 Inlituere bonis, recta & monumenta dedere;
 Semper honoremus Dominum, sine fine canamus,
 Gaudentes puraque fide, certaque salute
 (Nati vero Deo, nutrimur pane perenni)
 Æternam toto sperantes pectore vitam.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN
 LIBRVM QVARTVM ADVERSVS MARCIONEM.

CAP. I.
 1. Hæc populo iuueni, &c.] *Caput hoc inscriptum: De libri huius argumēto. Atqui obscurissimum est illud, & fortassis mendosum: Non vt doctores (solus daret omnia Christus) Correximus verò:*

Excelsas turres, & mœnia seua malorum, &c.
 Detrahete, pro: Detraheret. *Accipit aut, vti in argumēto quoque dictum est: simulamenta, pro: Antithetibus: quarum frequens mentio supra Tomo 3. libris quinque aduersus Marcionem.*

CAP. II.
 2. Ergò Deus cunctis mortalibus vnus, &c.] *Titulum huic capiti imponimus: De vnico Deo. Hic verò distinximus: potus sapientia conditus omni; vt sapientia Ablatiuus sit more Auctoris, correpta vltima syllaba; vbi castigauimus: conditus, pro: creditus. Legimus etiam: vt sit sponte perennis, pro: perenni, & inferniq; locator, pro: locatur.*

3. Ex quo omnis patria in cœlo terraq; vocatur, &c.] *Reservata est ab Auctore in hac scriptura E- phes. 3. vox Græca πατρίς; de qua B. Hier. adu. Heluid. scribens, fatetur Latino paternitas vocare, quas Græci vocant πατρίς, quum ex vna radice multa generis turba diffunditur.*

CAP. III.
 4. Reddidit ergò Deus gratis peccata paterna, &c.] *Inscriptionem huic capiti dedimus: Quo sensu Deus peccata paterna puniuerit in nepotibus, nēpē peccata patrū sequentibus. Vbi cataclysmi vocē Græcam retinuit, pro diluuiio. Sunt autem verba Marcionis vsque: Quod crudet, putes, &c.*

CAP. IIII.
 5. Cur Deus ergo iubet pecorum sibi sanguine fundi, &c.] *Caput hoc inscriptum: De Antitheti qua Deus pecorum sibi sanguine fundi iussit, & tamen negat hæc sibi munera grata. Qua occasione pulcre explicat sacrificia, vituli, vitulae, & hirci vtriusq; ad-*

ludens iterum ad c. 9. Epist. ad Hebr.

6. Atq; sacerdotes voluit sui corporis esse, &c.] *Hu verbis confirmari veritatē corporis & sanguinis Domini, supra adnotauimus lib. 4. adu. Marc. c. 40. nu. 662. vbi ea de re latius. Rursus autem paulo post, dum vitulae victimam explicat, visitur voce: contamine, pro: cōtaminatione. Atqui deinceps, de duobus hircis agit.*

CAP. V.
 7. Nā velum in mēto pendens cernebat vtrosq; &c.] *Capitis huius titulus est: De tēplo interiori & exteriori, ex Exod. c. 26. & ad Hebr. c. 9. Accipitur verò cernebat, pro: discernere; vt potē quòd distingueret inter Sancta sanctorum, quo solus ingrediebatur summus Pontifex, & sancta sive Tabernaculum, in quod intromittebantur ceteri sacerdotes.*

8. Hic Aaron est virgo, &c.] *In eo quod additur: crucis que germina profert, videtur esse mēdōsum illud: crucis; vocē autem Græcam καρύδα, quā Numer. 17. Interpres vulgatus vertit ex Hebræo amygdala, Auctor Styracis nuces interpretatur. Et verò cōmūis est vox Græca ad vtrumq; vt potē que omni generis nuces significet. Quod vero significari Mariā virginem virga Aaron, habet infra cap. 7.*

9. Atque super Cherubim per formā quattuor vnā, &c.] *Adiudicium partim ad Cherubim duo obumbrantia propitiatorum, de quibus Exod. 25. partim ad 4. animalia, & Zech. 1. que Cherubim nuncupantur, & Zech. 10. & que Auctor c. 7. infra quattuor Euan gelistas interpretatur. Correximus proinde ex his scriptura locis: Pandebant pennas, pro: pinnas, sicuti rursus: & sagmina iussa tegebāt, pro: iussa; quāquā interim vox: sagmina, quid sibi velit, nō intelligat, neque enim apta est significatio, verbenarū, quas sagmina vocabāt, in iudicium belli aut pace vscatarum, ad latera propitiatorij.*

10. Exterius vellū, &c.] *Accipitur: exterius Ad- uerbialiter, pro extrā. Quum autem dicit: totidemque lucernæ, septem intelligit; nam & candelabrum bāternis ramis cōstans cū medio calamo septenarium*

numerum conficit, unde fit ut cap. sequ. de spiritu se-
ptemplici, candelabrum interpretetur.

CAP. VI.

11. Ergo prior templi facies, &c.] Titulum huic
capiti dedimus: Quid anterius siue exteri-
us templum significauerit. Illud autem, vitam sine lege,
corruptum videtur.

12. Foreris hinc etiam noui inenarrabilis au-
tor,

Discipulus Ioanes, &c.] Etiam hic eidem Ioanni
adscribit, & Euangelion (quod fœdus nouum nun-
cupat) & Apocalypsin (de qua latius lib. 4. adu. Mar-
cion. c. 5. nu. 41. vix potest quam citet Apocal. c. 6. Atqui
hic per casuram absumptam debet littera s ultima in dictione
discipulus, iuxta morem Christianis Poëti, & Au-
ctori supra vstitutum.

13. Abraham siquis iste vocatur, &c.] De hoc vide
suprà lib. 4. adu. Marc. cap. 4. n. 33. & 551. Hic, preter-
quam quod etiam sinu Abraham ab inferni tenebris,
& igne longè semotum scribit, sicuti ibi; addit: sub
terra tamen; & magis ad communem accedit Theolog-
iam sententiam, in eo quod habet: falso Domino, ex
duplici domo (nempe sinu Abraham, & æterna glo-
ria) factam esse vnam domum perennem, quum
Cœlestes patuere plagæ, cœlatæque sancta.
Atque ad eum quum scriberet, nondum in errorem Mil-
lenariorum puerat, de quo latius inter Prolegomena.

CAP. VII.

14. Interius templum, &c.] Inscriptionem huic ca-
piti imposuimus: Quid interius templum, arca, ta-
bulæ testamenti, manna vrna, virga Aaronis, & 4.
animalia, significauerint. Illud verò
(Personæ hinc propria verè, non umbra liga-
turi)

parenthesi inclusimus, quamquam adhuc mœdosum sit &

mutilum. Atqui castigamus: Acria pelles, pro: Acri-
nam explicat pelles agnorum, quibus cœli colore
arca connecta fuit, vti cap. 5. dictum est. Quæ denique
de vrna manna subiungit, paulò obscuriora sunt.

15. Ast quatuor alæ lex, &c.] Rursus hic more suo ex
tribus locis scriptura, sicut supra c. 5. (vix ipsum verbum lo-
quar) centenario more vnam facit; nam illud: de qua-
ter sex alis, siue pennis, legitur Ezech. 1. Quam autem
subiicit:

Alarum numerus antiqua volumina signat,

Esse satis certa viginti quatuor ista;

adludit ad veteris Testamenti volumina 24. Hebræa,
& Græca quoque litterarum elementa; de quibus, aliisque
variis eorumdem partitionibus, vide Sixtum Senen-
sib. Sanctæ lib. 1.

16. Sic quoque Ioannes, &c.] Quæd hic inter ce-
tera adfert ex Apocal. Ioan. c. 4. de xxiiii. senioribus:

Ad solium Domini, vitreum & mare, stare sub
igne,

quum ignis nulla illic mentio expressa sit, videtur referri
ad id, quod de folio siue throno procedebat fulgur; unde
& subiungit: vitreum flammæ mixturæ mare. Sequitur
vero versus satis obscuri sunt, quantum apparet mendisi.
In quibus castigamus: albis, pro: albis, & : mita, pro
mira; nam indurati erant albis, & coronis.

CAP. VIII.

17. Sic igitur Lex, &c.] Caput hoc inscriptissimus:
Epilogus, vix potest quo ex præcedentibus colligi veteris
nouique fœderis siue testamenti concordiam, &
proinde docet fugiendos hæreticos obturatis au-
tibus,

Ne sermone suo maculent innoxia corda.

De quo latius supra T. 3. lib. de Praescript. adu. hæret. c. 1.
15. 16. & 18. Emendauimus vero: Dominumque
Deumque, pro: dominique.

ARGUMENTUM LIBRI QVINCTI ADVERSUS
MARCIONEM, IPSIS AVCTORIS VERBIS.

Hic quintus multos nexus nodosque resoluit,
In planum mala conuoluit quæcumque latebant.
Tractat enim penè omnes Marcionis hæreses, & ad argumenta eius paucis re-
spondet; quo fit ut titula adiecerimus: DE VARIIS EIVS HÆRESIBVS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTULLIANI CARTHAGINIENSIS PRES-
BYTERI ADVERSUS MARCIONEM LIBER
Quinctus, De variis eius Hæresibus.

CAP. I.

RIMVS erat referens inimici ex ordine verba,
Quæ refuga illicitè molitus protulit amens;
Hinc etiam carnis spes & victoria Christi,
Et species breuiter falsarum dicta viarum.
Inde sequens coniuncta docet mysteria legis,
Inque nouo Deus quæ fœdere tradidit vnus.
Tertius ingentem gentem de matre creatam,
Varibus & Patribus sacratos esse ministros,

Quos

A Quos numero bis sex de cunctis, Christe legelas.
 Maiorum natu cum nomine tempora, lustris
 Tempora seruari, sceleris cui paruit auctor
 Ignotus, sine lege, vagus, cum prole relictus.
 Quartus & ipse refert obscura piacula Legis
 Esse typum veteris, quæ paruit hostia verè,
 Iamdudum expectata piis cum semine sancto.
 Hic quintus multos nexus quodòsque resoluit,
 In planum mala conuoluit quæcumque latebant.
 Argumenta trahens, sed non sine teste Propheta.
 Et quamuis hostes, muniti fortibus armis,
 Vincamus; tamen illicita, polluta, nefanda,
 Commaculata simul, sic miscuit omnia serpes,
 Cæcorum sine luce viam, contamine vocem;
 Ut dum factorem mundi contendimus ipsum
 Esse Deum solum, vatum quoque voce locutum,
 Ignotumque alium quemquam non esse probamus;
 Vix mundam linguam sermonis culpa referret,
 Complexu vario notum dum laude sequentes
 B Culpam usque alias ignoti tempora fera;
 Sed cogunt nos multa doli cæcata venena,
 Ancipiti quamquam cum crimine, pandere verba.
 [3 Quisnam ergo Deus? quem verum dicitis esse,
 Ignotum populis, alienum denique mundo?
 Hunc quem nemo prius norat, hic venit ab alto?
 Si sua, cur tam sera petit? si non sua, quare,
 Ut prædo rapit, & populum sub lege morantem
 Ignotis toties per legem vocibus opplet?
 Si misereri etiam venit, & succurrere cunctis,
 Et releuare graui deuictos funere mortis,
 Carnis & obsceno spiramen soluere vinclo,
 Qui cohibetur homo interior, concisus iniquè;
 Cur tam serò pius vigilans, semperque benignus?
 Qui numquam prius omnino se præbuit vlli,
 Transmissis numero, alienos ore requirens,
 Numquam expectatus, non notus, missus in orbem.
 [4 Pastor ouem quærens, quam non amiserat antè,
 C Debit exutus carnem, quasi victor & ipse
 Spiritus, ut fuerat semper, talèsq; volebat,
 Omnes expulsas animas sine corpore passim
 Eripere, & carnem spoliata linquere terræ;
 Vna die pariter complere cadauere mundum,
 Euacuare orbem, atque animas ad tollere cælo?
 Progenies hominum nasci cessasset in vnum,
 Et nulla posthac generis prosapia vestri
 Nata foret, pestemque nouam sudisset in orbem.
 Vel quia tunc nihil ex his factum ostenditur esse,
 Debuerat finem generi statuisset futuro.
 Connubij solido complexus corde repleisset,
 Fecisset torpere viros, sine germine fructus,
 Fœminæ, sexus cubitus tædere dedisset,
 Clausisset penitus carnis genitalia membra,
 Nulla voluntas nostro animo, neque posse facultas.
 Posthæc posset & interior homo sanguine iunctis
 Hære infusus carni, semperque periret.
 Semper ouis perit, ergo nec est seruare potestas?

CAP. II.

CAP. III.
 Luc. 15.

Quum semper nascatur homo, sub crimine mortis
 Quod pastoris opus, si sic inuenta docentur:
 Inqualita ergo, sed non erepta probatur.
 Nunc verò delectus adest connubia adire,
 Ut semper fuit, quem iunxit certa propago;
 Nascuntur gentes, & vix numerabile vulgus,
 Accipiunt animas nascentum corpora viua;
 Nec Paulum decuit, quamuis pro tempore, quosuis
 Hortari, velut ipse fuit, pare sorte manere,
 Temporis angusti cernens instantia multa;
 Nam terras aliàs ætates nubere iussit,
 Nec se fraudari, sed debita reddere pacto.
 Vos autem astuta qui suavit fraude manere,
 Diuiso prolis securos degere amore,
 Crimen alterij committere, perdere vitam?
 Et quamquam perit, id falsare agnomine verbi?
 Quapropter vocis tam dulcia cuncta profundit
 Impauidi quidquid placet, vt faciatis oportet,
 In faciem casti, maculati crimine furtim,
 Hac caussa vos connubio priuauit honesto.
 Sed quid plura? benè est disunctos, scilicet, esse
 Expedi & mundo, ne vestri germinis vllus
 Nascatur, tandem cessabunt organa mortis.

Cor. 7.

CAP. III.

[⁶ Partem hominis, dum speratis retinere salutem;
 Totus homo vester deperdit mente prophana,
 Interior, simul & veterem quem dicitis hostem;
 Sed & homo solum spiramen dicitur esse;
 Nec vetus est homo dicta caro, nec sunt inimica
 Spiritus & caro, verus homo sociatus in vno;
 Nec sibi priuatos sensus cernuntur habere.
 Hæc regitur, regit ille; gemit, gaudetque, dolétque;
 Diligit, ipse suæ carni carissimus idem,
 Per quam paræ homo, cum qua commixtus habetur;
 Veneribus curas adhibet, lacrimasque profundit,
 Nutrimenta cibi cupide per membra refumit,
 Hanc optat secum immortalem semper habere,
 Quam frangi gemit, & dolet euacuare per artus;
 Illi mors miseræ dominatur tempore certo,
 Quo renouata leui de puluere mors inimica
 Deficiat tandem, caro quum resoluta resurgit.
 Hæc erit expectata diu victoria summa,
 Quam fecit virtute patris, venerandus in æuum
 Factus verus homo, hominis qui membra redempta
 In cælos tulit, atque aditus spe diues apèruit.
 Principio gentis in linguis omnibus, inde
 Hic vbi semper opus, patria pietate minister
 Vifus ab inciso, missus patiendo peregit.

CAP. V.
Exod. 20.

Ios. 13.

[⁸ Quid nunc infandæ voces, quid per dita turba?
 Si non ipse dedit leges, Deus ipse creator,
 Ægypti de calle viam qui strauit in vndis,
 Et sedes gratis dedit has, quas dixerat olim;
 Ipsa cur in gente venit, terraque dicata?
 Non alios populos, aut altera regna petiuit?
 Cur iam per vates, prædicto nomine toto,
 Non proprio suo, se veritatum tradidit esse?
 Vnde etiam potuit baptismi dona benigna

Promissa

TERTULLIANI
 Cum Annotationibus
 PAMELI
 A. V.
 36.

A Promissa abs alio tamquam sua promere facta
 Hæc mandata Dei transgressi, sorde reperti
 Optabant, veniamque fera de morte petebant,
 Expectata diu merito venere, sed illis
 Qui prius audita, at nunc agnouere reperta,
 Hoc det vera manus Christi, pater ipse creator
 Semper ab æterno monet, & pia voce requirit,
 Quodque figuravit, fouet, atque figurat, & armat,
 Et iam despectum victor sua luce reuestit,
 Ut maneat virtutis opus cum laude perenni.

CAP. VI.

[⁹ Quid præstare Deus, quid possit homo pati, ut omnes
 Agnoscant, viuant, quod fecit viua potestas;
 Sed quia nec prædicta prius, nec facta suprema
 Dementes homines possunt suadere furentes;
 Esse hominem factum Deum, passumque, sepultum,
 Surrexisse, ut eis tantis clamantibus olim
 Cælesti verbo complexis testibus, ambo
 Terrestris saltem rationi cedere discant.

Luc. 2.

B Quum Dominus Christus caro nasci, venit in orbem
 Augusti Regis Romani tempore, primum
 Decreto gentes censu numerantur vbiq;
 Idem hoc Rex forte tulit, quia summa voluntas
 In cuius manu, regnantis cor, legibus esset,
 Fecit primus, & in numerum scriptura redacta est.
 Tunc etiam Ioseph, Maria cum coniuge sceta,
 Cælesti pariter gnato numerantur, & ipsi,
 Hinc instrumentis humana astutia nisa
 Qui testes sancti verbi, præbere probantes
 Inquirant, vel sic inuento post ea victi
 Pœniteant, veniamque rogent, dum tempus habetur.

CAP. VII.

[¹⁰ Iudæi graue qui scelus admisisse fatentur,
 Dum detrectantes ardent, nobisque resistunt,
 Nec genus ignotum dicunt, neque dicere possunt,
 Suspendisse hominem se ligno, vera locutum
 Ignari Domino carnem sine semine victam,
 Sed pro parte quidem reticent, pro parte triumphant;
 Namque Deum populis hominem vulgare laborant.
 Aspiciate errorem qui vos expugnat vtrosque;
 Pro nobis hic erit, dum vobis certa probamus.
 Illi Deum, vos falso hominem sine corpore corpus
 Dicitis, & varia heu mentis vesania mergit.
 Quod qui præsumpsit, mergentes spargitis ambo;
 Namque hominem pariterque Deum, tunc facta probabunt
 Commixtum, nec pauca dabit signacula mundus.

CAP. VIII.
 Matth. 26.
 27.

C [¹¹ Filius ipse Dei dum carnis membra requirit,
 Iam prætextatus palmarum sustinet ictus;
 Conspuitur vultus; spinis innexa corona
 Compungit caput; & ligno suffigitur ipse;
 Potatur scriblita, & fel miscetur aceto,
 Diuiditur vestis, sortes mittuntur in illa;
 Quod rapit sibi quisque tenet; caligine multa,
 Exspirante Deo tacite de corpore carnis,
 In tenebris tremefacta dies cum sole refugit;
 Bis fuit vna dies, mediam nox atra coperuit.
 A fundamentis montes agitantur in orbem,
 Commota est tellus, patuere sepulcra piorum,

Joan. 19.

Cunctaque quem noverunt, passum timere videre.
 Exanimum telo miles latus haurit aperto.
 Profluit & sanguis, nec aqua minus inde secuta.
 Hæc illi pacto calant, noluntque fateri
 Admissi factum, nefas occultare volentes.
 Spiritus ergo potest gerere sine corpore vestem,
 Aut pœnam capit, aut fert violentia vulnus?
 Aut moritur, surgitque, & sanguis funditur inde
 De qua carne, quia illum vos habuisse negatis?
 Aut finxit potius, si vos dicere tutum est?

Quamquam præcipites dicatis, plura tacendo.
 Non ergo manifesta fides, non omnia fixa:
 Ante diem, quam quoniam pateretur pascha celebrans,
 Discipulisque suis tradens memorabile factum,
 13 Accepit panem pariter vitisque liquorem
 Corpus, ait, sanguisque meus, qui funditur, hic est
 Pro vobis; fieri semper quod post ea iussit;
 Quæve creatura panem vinumque putatis,
 Esse suum corpus cum sanguine? quæque fatenda?
 Non se factorem mundi per facta probavit,
 Et portare simul de carne & sanguine corpus?

CAP. IX.

[14 Hic Deus, hic & homo verus, verumque locutus;
 De patre principium, genitum de lumine lumen;
 Spiritus & verbum, Patris sub imagine virtus;
 Cum patre semper erat, vnitus gloria & ævo;
 Omnitenentis enim solus quia verba ministrat,
 Quem capit in terris, & per quem cuncta creavit.
 Filius ipse Dei, carissimus ipse minister.

Hinc genus, hinc & nomen habet, hinc denique regnum,
 De Domino Dominus, fluvius de fonte perenni.

Hic Patribus sanctis parens ab origine mundi,

Teste Deo, quicumque Deam vidisse fatetur,
 Promissa & memoranda patris patefecit ab alto.

Edixit populum, gentem percussit iniquam
 Ipse columna fuit lucis, nubisque rigoris;

Siccavitque mare, & populos iubet ire per vndas
 Hostibus implicitis, fluctaque fretoque copertis;

Per deserta viam fecit sua iussa secutis;
 De cælo populo panem dimisit in vmbri;

Erupitque petram, sitientes vnda rigavit;
 A Deo mandatum Legis Mosique locutus

Cum tonitru cantuque tubæ, flammæque columna,
 Terribili visu, tremebundo corde virorum.

Post bis vicenos completis mensibus annos,
 Iordanæ iuviso, patuit via, constitit vnda;

Partiri que tribus terram promissa paterna.
 15 Ipse Prophetarum verbum patris ore locutus,

Esse que venturum terris, hominem que futurum
 Prædixit, Christum terris manifestè profatus.

[16 Expectatus in auxilium, spes vnica vita,
 Mundator carnis seræ, mortisque fugator;

Tandem venit ab imperio patris omnipotentis,
 Humanis sese vestiuit & artibus ille.

Adam, virgo, draco, lignum, quæ causa ruinae,
 Et via qua nos mors temeraria vicerat omnes,

Hac eadem gradiens pastor, pecudemque requirens,

Angelo

TERTULLIANI
 Cum Annotationibus
 PAMELI
 A. V.
 16.

Exod. 15.

Exod. 14.

Exod. 15.

Exod. 16.

Exod. 17.

Exod. 19.

Exod. 20.

Es. 3.

CAP. X.

Gen. 1.

A Angelo, virgine, carne sua, lignique medela,
 Ex quo victus homo, victus periturus obibat;
 Hic interpositus pro captis omnibus vnus,
 Sustinuit patiens inimicam in corpore pœnam;
 Morte sua spolians mortem, fit causa salutis.
 Necnon in terris suo postquam corpore sancto
 Omnia perpeffus, persoluit debita nostra;
 Infernum petit; hic animas pro crimine vincas,
 Quæ sine præsidio, conclusæ pondere legis,
 Olim promissa, & sperata, & tarda rogabant,
 Sanctorum in requiem dedit, & cum luce retraxit.
 Tertia namque die subiens cum corpore victor,
 Immani virtute patris, via facta salutis,
 Inque creatura portans hominemque Deumque,
 Confendit caelos, captiuas ille reducens
 Primitias, munus Domino caramque figuram;
 Confeditque patri lucis virtute recepta,
 Gloria qua munus erat, dum vinceret hostem,
 Spiritu coniunctus, de nobis carne ligatus.
 B Hunc pater, & Dominum & Christum, Regemque,
 Iudicio regnoque dato missurus in orbem est.

Luc. 1. et 15.

1. Cor. 15.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN
 LIBRVM QVINCTVM ADVERSVS MARCIONEM.

CAP. I.

1. Primus erat referens, &c.] Titulum huic capiti
 imposuimus: De horum quinque librorum argu-
 mentis, aduersus Marcionem. Quem refugam non se-
 mel his libris appellat, quod à fide Catholica desuerit,
 quem admodum latius videre est lib. de Prescript. aduers.
 her. cap. 30. num. 167. & lib. 1. adu. Marc. num. 2. Casti-
 gamus autem tum in Argumentis singulis libris præfi-
 xis, tum hoc loco: Inque nouo Deus quæ fœdere, &c.
 pro: Diuis, &: piacula Legis, pro: Regis, Optassemus e-
 tiam Ms. exemplaria ad recognoscendum quod hic adfert
 de libro tertio; quod adeo quum obscurum esset, & for-
 tassis corruptum, argumento supra non adiunxi.

2. Et quamuis hostes, &c.] Pulcher locus contra
 eos, qui libenter versantur in libris hæreticorum, quum vel
 in argumentis eorum confutandi (hic recte Tertulliano)

Vix mundam linguam sermonis culpa referuet,
 quod pertinet etiam illud: Ancipiti quamquam cum
 crimine. Sunt autem rursus Tertullianica: illicita, pro-
 ducta vltima, et: contamine. Atqui castigamus: Igno-
 rumque alium quemquam, pro: quamquam, &:
 laude sequentes, pro: sequentem.

CAP. II.

3. Quisnam ergo Deus? &c.] Huic capiti inscriptio-
 nem dedimus: De Deo vero omnibus noto, & non
 nouo; de quo latius tractauit supra alicubi libris aduers.
 Marc. isdem pene rationibus quibus hic usus: Si sit, cur
 tam fera peuit? &c. Illud autem paulo post obscurum est,
 & fortassis mendosum: Transmissis numero. Hic certe
 castigamus, quamquam repugnante lege carminis, eo
 quo à licentia simili etiam alibi utatur: Quisnam ergo
 Deus, pro: Quis non, quod nullo sensu legebatur.

CAP. III.

4. Pastor ouem quærens, &c.] Caput hoc inscri-
 psimus: De bono matrimonio. Quasi enim aliud agens,
 adhuc persistens in absurditate, quæ oritur ex Deo nouo,
 transit ad confirmationem connubiorum, quæ Marcion
 respuebat, de quibus supra lib. 1. adu. Marc. cap. penult. Ca-
 stigauimus vero: &: pro: vt, quia sequitur: vt fuerat, &
 paulo post accipi videtur repletet, pro adimplet, & ad
 finem deduxisset, quum dicit:

Connubij solido complexus corde repletet;
 & mox: cubitus, Genitius, & su, pro: concubitus.

5. Nec Paulum decuit, quamuis pro tempore,
 quosuis

Hortari, &c.] Prorsus legendum: quosuis, pro: quos-
 dam, eo quod subditur:

Nam teneras aliàs atates nubere iussit,
 ubi aliàs aduerbialiter sumitur (sicuti alibi non semel)
 pro: aliqui. Quum enim 1. Cor. 7. legatur,

Hortari, velut ipse fuit, pare forte manere,
 Temporis angulti (Græc. est enim ὀρεσκαὶ ἄσπῳς)
 cernens instantia multa,

idem tamen teneras, id est quæ continere non possunt,
 atates nubere iussit. Atque hoc ipsum est quod lib. 5.
 aduers. Marc. cap. 7. dicit: Etenim Apostolus licet bo-
 num continentia præfert, tamen coniugium &
 contrahi permittit & vsui esse; & magis retineri,
 quam disiungi suadet. Quæ verba ad loci huius alioqui
 obscurioris, & fortis corrupti, intellectum faciunt.

CAP. IIII.

6. Partem hominis, &c.] Titulum huic capiti dedi-
 mus: De salute carnis aequè atque animæ. Bis enim
 serue, quod pulcrum est, repetere solet Auctor; de eodem

enim tractat supra bis hoc eodem opere. Accipit etiam more suo: deperdit, nox pro: deperditur. Atqui legimus ex absurda consequentia:

Sed & homo solum spiramen dicitur esse, pro: Sed nec; dum (inquam) Partem hominis speratis retinere salutem; ex quo etiam sequitur illud:

Nec vetus est homo dicta caro, nec sunt inimica

Spiritus & caro, nec (id enim subintelligitur) verus homo sociatus in vno est; quae omnia scripturis sunt contraria.

Nec sibi priuato: sensus cernuntur habere, cui contradicit deinceps Auctor, quum subdit: Haec regitur, regit ille, &c.

7. Per quam paret homo, &c.] Accipit etiam hic phras. Tertullianica: paret, pro: apparet; cui est simile & illud infra cap. 9.

Hic Patribus sanctis parens ab origine mundi. Pertinet etiam ad licentiam Poeticam illud: spe diues aperuit, sicuti etiam infra ca. 8. nox atra copèruit. Est autem obscurus versus, & quantum videtur, mendosus: Visus ab inciso, missus patiendo peregit.

CAP. V.

8. Quid nunc infante voces, &c.] Huic capiti inscriptionem fecimus: De Deo eodem veteris & noui Testamenti, quod ipsum etiam supra libris adu. Marc. et hoc ipso opere non semel tractauit Auctor. Castigamus vero:

Si non ipse dedit leges Deus ipse creator, pro: Si non ipse Deus, &c. Atqui hic locus hoc velle videtur, quod alibi non semel dixit, & infra prosequitur cap. 9. Christum (non Deum patrem) semper retro visum esse, atque adeo eundem esse Deum, qui & in veteri Testamento & in nouo apparuerit de quo interim latius inter Paradoxa Auctoris in Prolegomenis; sicuti etiam de eo quod videatur & Christum appellare Deum creatorem, non solum Deum patrem.

CAP. VI.

9. Quid praestare Deus, quid possit homo pati, &c.] Caput hoc inscripsimus: De Christo non solum Deo, sed & homine. Castigamus autem: furentes, pro: ferentes, ad precedentia referendum, non ad sequentia verba. Rursus vero producit prima syllaba in voce Deum, quum subditur:

Esse hominem factum Deum, passumque.

CAP. VII.

10. Iudaei graue qui scelus, &c.] Titulum huic capiti dedimus: Quod Iudaei hominem agnoscut Christum, at Deum negant, quod tamen vtrumque scripturis probatur. Emendauimus vero: Sed pro parte quidem, pro: quidam; & vocibus transpositis: Illi Deum, vos falso hominem, &c. pro eo quod erat: Illi hominem, vos falso Deum; ut potè quum licentia Poetica i litteram in fine dictionum corripiat.

CAP. VIII.

11. Filius ipse Dei, dum carnis membra requirit, &c.] Inscriptionem capiti huic fecimus: De Christo homine.

12. Potatur scriblita, &c.] Scriblita etiam penultima contra naturam correpta, abutitur Auctor pro pane, ne amara Christo à Iudeis propinata, quum aliqui Plautus, & Catoni potius sit cibi seu placente genus sequitur etiam Graecorum lectionem, qui acetum legit cum felle mixtum, pro eo quod Latini plerique vinum; quae varietas nascitur ex vicinia vocum ζῆτος & οἶνος. Rufinus in Symbolo vtrumque expressit, vinum myrrhatum, & acetum. Rursum autem accipitur bis: Non, pro: Nonne, paulo post in illo versu:

Non ergo manifesta fides, non omnia fixa: ubi fixa accipit pro: certis, & rursus ibi:

Non se factorem mundi per facta probauit.

13. Acceptum panem, &c.] Facere etiam hominem pro veritate corporis & sanguinis Domini in Sacramentiucharistia, supra adnotauimus lib. 4. aduers. Marc. cap. 40. num. 662.

CAP. IX.

14. Hic Deus, hic & homo verus, &c.] Caput hoc inscripsimus: De Christo Deo qui patribus apparuerit, Castigamus autem necessario: Partis sub imagine virtus, pro: Christi; neque enim Christum à seipso aut imago aut virtus recte appellaretur. Obscurum vero, & quantum apparet, corruptum est illud: Quem capit in terris.

15. Ipse Prophetarum verbum patris ore locutus,

Esseque venturum terris, &c.] Prorsus coniungendi fuerunt hi duo versus, & praetermissendus ille intermedium, qui adhuc ad librum Iosue pertinet:

Partique tribus terram promissa paternam; neque enim in illo libro vlla de Christo predictio, sed apud Prophetas quamplurima; quorum multa videre est, tum Tomo 1. lib. aduers. Iudaeos, cap. 6. & deinceps, & supra lib. 3. aduers. Marc. cap. 5. 6. 7. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. & 23.

CAP. X.

16. Expectatus in auxilium, &c.] Titulum huic capiti dedimus: De Christi passione & gloria; ubi imprimis pulchra est comparatio, quod quum fuerint homini caussa ruinae, virgo, draco, lignum, Christus demum vicerit,

Angelo, virgine, carne sua, lignique medela; hoc est enim quod vult versus illo obscuro, et, quantum apparet, mendoso:

Ex quo victus homo, victos periturus obibat. 17. Infernum petit, &c.] De hoc articulo fides, quem tamen Erasmus in Symbolo Apostolico agnouisse vix videtur, vide supra lib. de Praescript. adu. haer. cap. 13. num. 86.

TERTULLIANI
Cum Annotationibus
PAMELI
A. V.
16.

ARGVMENTVM LIBRI DE IVDICIO DOMINI,
PER IACOBVM PAMELIVM.

D E iudicio Domini scripturus Tertullianus, imprimis more Poëtico Musas inuocat, ad modulandum quatuor aëni temporum, & mundi totius fabricam.	I.
Deinde celebrat hominis formationem.	II.
Hinc eius transgressionem, & originale peccatum, ac mortem in vniuersum genus humanum inde secutam.	III.
Porrò ad institutum veniens, primùm agit de Iudicio particulari post mortem singulorum.	III.
Inde de resurrectione mortuorum Deo non impossibili.	V.
De Adventu post hoc Domini, & comparitione omnium ad Iudicium.	VI.
De verbis Iudicis ad sua iussa secutos, quos ad perpetuam vitam euocabit.	VII.
Cum descriptione Poëtica cælestis gloriæ.	VIII.
Item de verbis Iudicis ad impios, quibus flammam addicit perpetuam.	IX.
Cum simili descriptione gehennæ.	X.
Porrò addit quòd id olim sancti cecinerint Propheta, & qui in Christi passione resurrexerunt.	XI.
Quocirca Iudicij memores mutare vitam omnes admonet.	XII.
Ceterum videtur huius libelli meminisse Auctor supra lib. 2. aduers. Marc. cap. 27. in hæc verba: Iudicem quidem & illum (nempe Deum) esse, iam ostendimus in LIBELLO SVO. Et si enim lib. 1. adu. Marc. id argumentum etiam tractet cap. 25. 26. 27. & 28. tamen non poterit ille Liber inscribi DE IVDICIO, quia etiam alia multa de Deo tractat.	

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI, DE IVDICIO DOMINI LIBER.

Vis mihi rucolas aptabit carmine Musas?
Et verni roseas titulabit floribus auras?
Æstiuæque graues maturas messis aristas?
Quis dabit & tumidas autumnus vitibus vuas?
Quisve hiemi placidas semper laudabit oliuas?
Recludetque ipsis renouatas fontibus vnda?
Frondeatque vago cædet de gramine flores?

CAP. I.

Protinus atherei modulabor luminis auras,
Iam mihi luciferas liceat contingere Musas,
Pandere secretas fluuiali vertice lymphas;
Et lætas alio positas sub fidere siluas,
Æternasque simul modulabor carmine flammæ,
Vnde mare tumidum, im mensa fluctuet vnda,
Quæ virtus solidas moueatque tremiscere terras,
Et lux vnde nouo præfulserit aurea mundo;
Quisve hominem læto potuisset fingere limo,
Vnde genus vacuo potuisset crescere seculo,
Et quæ viuendi populo sit multa cupido,
Quæ ve creata malo, moriendi, quæ ve propago,

YYy